

Toukómst:

Programmaplan

Inhoud

1. Fases van Toukomst	10
2. Toukomst als programma	15
2.1. Team Toukomst	15
2.2. Toukomstpanel	16
2.3. Bestuur Nationaal Programma Groningen	16
2.4. Typen Toukomstprojecten	17
2.5. Uitgangspunten	19
2.6. Wat verwachten we van een goed project?	21
2.7. Toekennen middelen	22
2.8. Hoe verder na goedkeuring?	23
2.9. Communicatie	24
2.10. Participatie	24
3. Drie programmalijnen	25
3.1. Ons Verhaal	27
3.2. Mien Laand	32
3.3. Mit Mekoar	39
4. Bijdrage doelen en ambities	45
4.1. Economie	48
4.2. Werken en leren	49
4.3. Leefbaarheid	50
4.4. Natuur en klimaat	52
5. Randvoorwaarden en risico's	53
5.1. Randvoorwaarden	53
5.2. Risico's en maatregelen	63
6. Planning	64
7. Financiën	66
7.1. 100 miljoen euro	66
7.2. Middelen van de Rijksoverheid	67
7.3. Staatssteun en regels rondom subsidies en aanbestedingen	67
7.4. Cofinanciering	68
8. Monitoring en rapportage	69
Tot slot	73

Woord vooraf

Toukomst is een uniek voorbeeld van burgerparticipatie. En dat in de tijd van een coronapandemie. Nooit eerder zijn inwoners zo rechtstreeks en massaal betrokken bij een project van deze omvang en impact: 100 miljoen euro investeren in de toekomst van Groningen. Daar mogen we als Team Toukomst, en zeker ook als provincie, behoorlijk trots op zijn!

Een provincie waar het goed wonen, leren, werken, ondernemen en recreëren is. Inwoners direct betrekken bij de 'toukomst' van hun provincie, een gedurfde stap. De oproep aan Groningers om ideeën in te sturen leverde meer dan 900 ideeën op. Bundelbijeenkomsten met de initiatiefnemers resulteerden vervolgens in 59 projecten. In relatief korte tijd ontstond er een enorme dynamiek van daadwerkelijke betrokkenheid. Groningers dachten, spraken én deden massaal mee. In iedere stap in het programma hadden de inwoners van Groningen de belangrijkste stem.

Het is indrukwekkend wat er samen met zoveel inwoners van de provincie Groningen is bereikt. Want er was ook best lef voor nodig om mee te doen met Toukomst, voor alle betrokkenen. Het bestuur, dat op voorhand natuurlijk niet precies wist wat eruit zou komen. Inwoners van Groningen, die soms totaal geen vertrouwen hadden of de intenties van Toukomst wel oprecht waren. De panelleden die het vertrouwen kregen om een advies op te stellen over 100 miljoen euro van Toukomst. Toegegeven, dat laatste was een lastigere klus dan we vooraf dachten. En wie had ooit bedacht dat een corona-pandemie de wereld op z'n kop zou zetten? We hadden graag veel meer gezamenlijk, op locatie willen organiseren. Toch zorgden de online-bundelbijeenkomsten ervoor dat de drempel om mee te doen, lager was: mensen konden gemakkelijker even aanwaaien en deden dat ook!

Het was een intensief jaar, waarvan Programmaplan Toukomst het resultaat is. Met dit Programmaplan gaat Toukomst een nieuwe fase in. Toukomst ontwikkelt zich verder tot verbindend project. Tussen Stad en Ommeland, zodat inwoners uit Groningen erop uitgaan om de provincie beter te leren kennen en andersom. Tussen dorpen onderling: als Landschapswerkplaats wanneer er aan het landschap wordt gewerkt om dorpen met elkaar te verbinden. Langs prachtige watertjes en over oude dijken ga je van dorp naar dorp en geniet je van het authentieke landschap. Bovendien verbindt Toukomst projecten van gemeenten en provincie. De betrokkenheid van zoveel mensen maakt dit ongetwijfeld mogelijk.

Zowel het Toukomstadvies als het Toukomstbeeld laten zien dat inwoners een enorme liefde hebben voor de provincie Groningen. Ondanks de diepe sporen die de aardbevingen hebben nagelaten en de grote uitdagingen waar de provincie voor staat - onderstreept door de in maart 2021 gepresenteerde nulmeting - zien de inwoners een zonnige toekomst voor hun provincie. Een toekomst waar ze de afgelopen maanden volop over hebben meegedacht.

Toukomst bleek ook inhoudelijk een waardevolle aanvulling. Er kwamen verschillende thema's naar boven waarbij ook provincie, gemeenten en waterschappen nog aan het begin staan om mee aan de slag te gaan: aandacht voor het Groningse landschap en het Groninger erfgoed. Als drager van de eigen identiteit en cultuur en als kans voor het verbeteren van de leefbaarheid. Kansen voor recreatie en vrijetijdseconomie. En aan rest van Nederland laten zien hoe mooi onze provincie is. Groningen is een provincie om trots op te zijn!

Team Toukomst

Inleiding

Toukomst is een uniek programma waarin inwoners van de provincie Groningen volop meedoen: hun ideeën bundelen, uitwerken en realiseren, hun visies op de toekomst van de provincie delen en het maken van een Toukomstbeeld.

Dit Programmaplan is gebaseerd op het advies van het Toukomstpanel met daarin drie thema's: Ons Verhaal, Mien Laand en Mit Mekoar. Het Toukomstpanel koos per thema een aantal projecten uit. We leggen uit hoe de gekozen Toukomstprojecten bijdragen aan de ambities van Nationaal Programma Groningen en haar hoofddoelstellingen, brede welvaart en imago, en hoe we deze monitoren. In dit Programmaplan lees je hoe we dit gaan organiseren samen met initiatiefnemers, Groningers, overheden en andere belanghebbende organisaties. We leggen ook uit hoe we zorgen voor samenhang met de andere onderdelen van Nationaal Programma Groningen.

Wat is Toukomst?

Met elkaar werken aan beter wonen, leven en werken in Groningen. Daarover gaat Toukomst, een programma van Nationaal Programma Groningen. Aan het begin van dit jaar riepen we Groningers op om hiervoor grote, vernieuwende, creatieve en slimme ideeën te bedenken. Met elkaar, vanuit de kracht van mensen. We zochten naar eigenzinnige ideeën die onze provincie vooruithelpen. Ideeën die het normale werk van overheden doorkruisen. Die misschien in het beleid van overheden (nog) geen plek hebben. Of ideeën waar gewoon nooit geld voor was. Van iedere Groninger, maar zeker ook van jongeren. Uit al deze ideeën ontstonden de Toukomstprojecten.

Van de 1,15 miljard euro voor het nationaal programma is 100 miljoen euro beschikbaar voor Toukomst.

Toukomstbeeld

Het Toukomstbeeld is een visie van inwoners op de toekomst van Groningen, gebaseerd op alles wat er in het eerste jaar Toukomst is gedaan. Deze panorama-vormige tekening laat zien hoe Groningers hun provincie zien in 2040, met stellingen en agendapunten erbij. Het beeld is ontwikkeld door West 8, bureau voor stedenbouw en landschapsarchitectuur en mede-initiatiefnemer van Toukomst. Het Toukomstbeeld geeft koers aan Nationaal Programma Groningen. In 2023 gebruikt Nationaal Programma Groningen het beeld bij de tussentijdse evaluatie van het programma. De colleges van de Groningse gemeenten, de provincie Groningen en waterschappen kunnen het Toukomstbeeld samen met raden, Staten en het dagelijks bestuur gebruiken bij het maken van nieuwe omgevingsvisies en bij het uitvoeren van beleid. Het Toukomstbeeld gaat hand in hand met het advies van het Toukomstpanel.

Advies Toukomstpanel

Eind januari 2021 publiceerde het Toukomstpanel zijn advies voor het bestuur van Nationaal Programma Groningen. In dit advies staan de projecten die het panel uitkoos en voor welke projecten zij geen bijdrage opnamen. Het panel koos kleinere en grotere projecten die volgens hen integraal en in samenhang het verschil gaan maken voor de toekomst van Groningen en zo bijdragen aan de ambities van het Nationaal Programma. Het panel overhandigde het advies van het Toukomstpanel en het Toukomstbeeld op 28 januari 2021. De regionale televisiezender RTV Noord maakte hier een speciale Toukomstuitzending over.

Toukomstprojecten

Groningers bundelden de ideeën die elkaar versterken tot grote projecten die het verschil maken voor onze toekomst en die van onze kinderen. Projecten die we de komende jaren samen met de indieners uit gaan voeren. Alle projecten moeten bijdragen aan de ambities van Nationaal Programma Groningen en aan de beide hoofddoelstellingen: brede welvaart en imago. Zodra Provinciale Staten dit Programmaplan heeft goedgekeurd, starten de eerste Toukomstprojecten vanaf juli 2021.

Sommige projecten kregen in het advies een deel van het gevraagde bedrag als reservering. Soms gaf het panel aan voor welk onderdeel van het oorspronkelijke project geld gereserveerd is. In het algemeen geldt dat alle Toukomstprojecten moeten voldoen aan dit Programmaplan Toukomst.

Toukomst als onderdeel van Nationaal Programma Groningen

Nationaal Programma Groningen werkt aan een goede toekomst voor elke Groninger. Het brengt mensen en ideeën samen en bundelt de krachten van inwoners, organisaties, bedrijven en overheden. Nationaal Programma Groningen voert plannen uit die Groningen vooruithelpen.

Het is een samenwerkingsverband van Rijk, provincie en gemeenten en met een looptijd van tien jaar duurt het nationaal programma tot 2030. Voor de uitvoering van alle plannen en projecten heeft het Rijk een startkapitaal van 1,15 miljard euro beschikbaar gesteld. Dit is nadrukkelijk een startkapitaal omdat het uitgangspunt is dat dankzij aanvullende financiering de uiteindelijke investering veel groter zal zijn. Bij de oprichting van Nationaal Programma Groningen is afgesproken om samen met inwoners een toekomstbeeld te

maken en is geld gereserveerd voor het uitvoeren van een aantal bijbehorende projecten. Dit is het afgelopen jaar gedaan met Toukomst, één van de programma's van Nationaal Programma Groningen. Toukomst voldoet, net als de andere programma's, aan de spelregels in het programmakader.

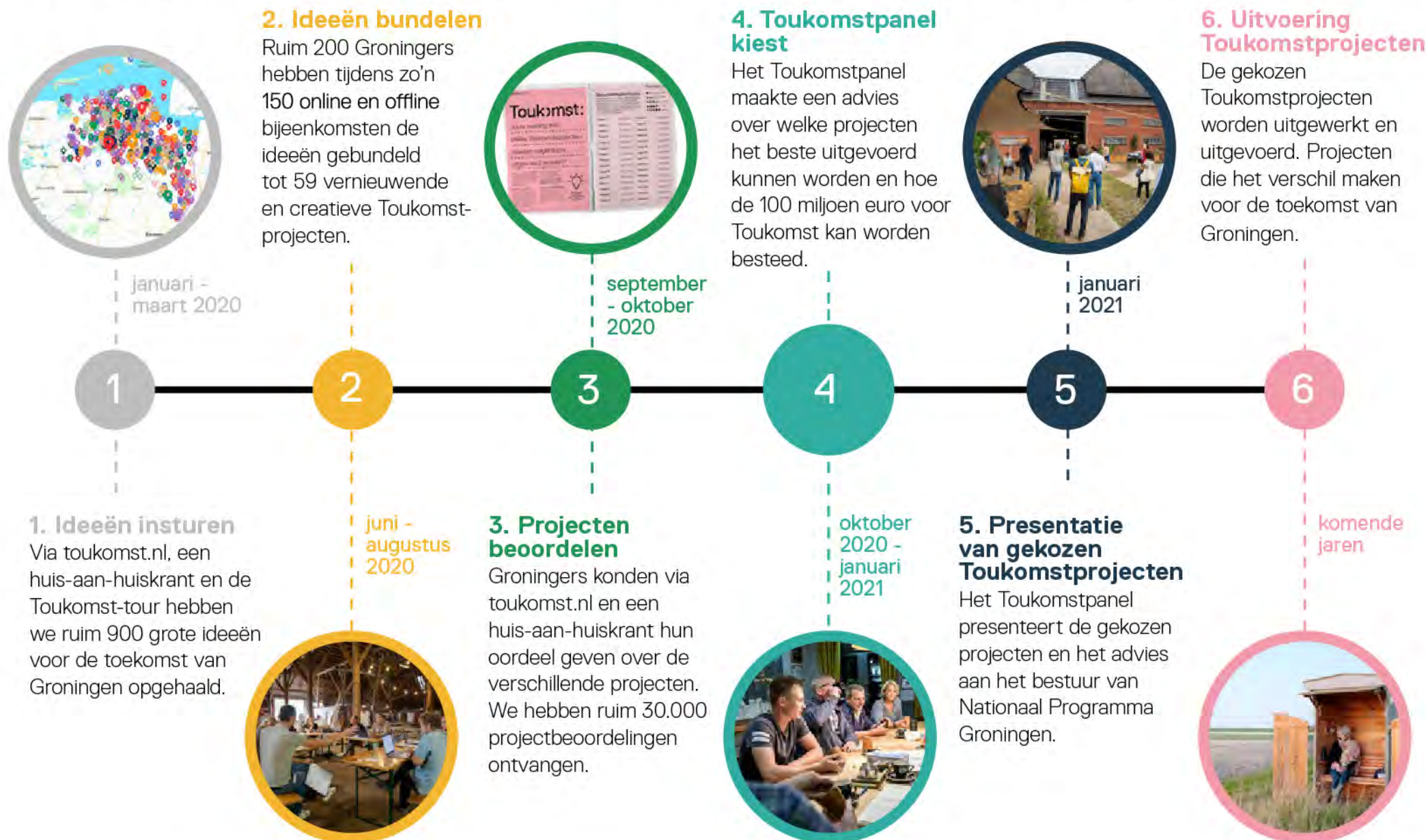
Hoe nu verder?

Vanaf 28 januari werken de initiatiefnemers van de gekozen projecten hun projecten verder uit. Het bestuur van Nationaal Programma Groningen gaf het programmabureau de opdracht hierbij te ondersteunen. Team Toukomst, met daarin medewerkers van Nationaal Programma Groningen die zich bezighouden met Toukomst, ging hier vervolgens mee aan de slag. Als de projectplannen uitgewerkt zijn, toetst de beoordelingscommissie of ze voldoen aan het programmakader van Nationaal Programma Groningen.

Waarover gaan de programmalijnen van Toukomst? Hoe gaan initiatiefnemers, inwoners, organisaties aan de slag? Hoe wordt de voortgang gemonitord en gezorgd voor samenhang met de andere onderdelen van Nationaal Programma Groningen? Daarover meer in dit Programmaplan.

Eindresultaat eerste jaar programma Toukomst

In Toukomst werken we samen met de Groningers aan beter wonen, leven en werken in onze provincie. Toukomst bestaat uit zes stappen.

1. Fases van Toukomst

Vorbereiden

De voorbereidingen van Toukomst zijn gestart in september 2019. De eerste maanden stonden in het teken van het uitdenken van het proces, het voorbereiden van een publiekscampagne, bouwen van de website Toukomst.nl en het voorbereiden van de Toukomsttoer en het Toukomstspel.

Ideeën insturen

januari t/m maart 2020

Na de voorbereidingsfase gingen we in januari 2020 met Toukomst de provincie Groningen in met de vraag: 'Wat is jouw grote idee voor de toekomst van Groningen?'. Mensen stuurden massaal hun ideeën in via de website van Toukomst. Team Toukomst reisde de hele provincie door om op allerlei plekken met inwoners te praten over de toekomst van hun provincie. We stonden op weekmarkten, bij supermarkten en allerlei evenementen. Tijdens deze Toukomsttoer besteedden we extra aandacht aan de mening van jongeren, het gaat over hun toekomst. Op scholen in de hele provincie speelden we met jongeren het Toukomstspel. Scholieren spraken met behulp van deze 'serious game' in kleine groepen over hun toekomst in de provincie. Ook deze ideeën plaatsten we op de website van Toukomst. Het resultaat: eind maart 2020 hadden Groningers maar liefst 900 ideeën ingestuurd via de website.

Toukomsttoer

'Alle ideeën aangeboord'

Toukomst bedenker Adriaan Geuze (West 8):

"Veel ideeën zaten alleen nog verstoep in de gedachten van mensen, want ze voelden zich niet uitgenodigd om dit verder uit te werken. Bovendien werd er ook niet altijd even goed naar ze geluisterd. Met Toukomst hebben we al die ideeën aangeboord en mensen een podium gegeven, zodat de ideeën voor de toekomst écht van de mensen zelf komen."

Ideeën bundelen tot grote projecten

juni t/m augustus 2020

Toukomst gaat over het bundelen van krachten in Groningen. De ingezonden ideeën, de indieners en meedenkers werden samengebracht voor bundelsessies om met elkaar van gedachten te wisselen en samen aan grotere projecten te bouwen. De eerste twee rondes vonden door corona online plaats. De derde en laatste ronde fysiek. In totaal leidde het bundelen tot 59 grote projecten voor de toekomst van Groningen.

Projecten beoordelen

september t/m oktober 2020

Na het bundelen konden Groningers via toukomst.nl en de Toukomstkrant hun oordeel geven over de 59 Toukomstprojecten. We hebben ruim 30.000 projectbeoordelingen ontvangen. Het was geen simpele populariteitsverkiezing, want we vroegen beoordelaars om de projecten 1 tot 5 sterren te geven en om te beschrijven wat ze wel, of juist niet goed vonden aan de projecten.

Maken Toukomstbeeld

september t/m december 2020

Op basis van 900 ideeën, 59 projecten en gesprekken die in het eerste jaar Toukomst zijn gevoerd, maakte West 8 het Toukomstbeeld. Het is een visiedocument voor Nationaal Programma Groningen dat provincie, gemeenten en waterschappen kunnen gebruiken bij het bijstellen van programma's en beleid en de ontwikkeling van omgevingsvisies.

Toukomstkrant

Toukomstpanel kiest

oktober 2020 tot januari 2021

Het Toukomstpanel heeft het bestuur van Nationaal Programma Groningen geadviseerd over de uit te voeren projecten en de besteding van de 100 miljoen euro voor Toukomst.

Inwoners uit de hele provincie konden zich aanmelden voor het Toukomstpanel. Via een loting is bepaald welke Groningers uit de 240 aanmeldingen in het panel kwamen. Hierbij is rekening gehouden met de verdeling van jong en oud, verschillende beroepen en een spreiding over de provincie. In totaal bestaat het panel uit twintig Groningers met Rob Schuur als onafhankelijke voorzitter.

In vijftien bijeenkomsten maakte het Toukomstpanel een advies voor het bestuur. Het panel beoordeelde de 59 projecten volgens de randvoorwaarden van Nationaal Programma Groningen, een drietal eigen aandachtspunten en de publieksbeoordelingen. Ook bekeek het Toukomstpanel de 900 ideeën. Het panel vroeg zich steeds af: draagt dit advies genoeg bij aan de doelen en ambities van Nationaal Programma Groningen?

De Toukomstprojecten, waarvoor het panel adviseert een bijdrage te reserveren, vertellen elk op hun eigen manier iets over Groningen. Volgens het panel hebben de projecten lef, dragen ze bij aan een betere toekomst van Groningen en hebben ze een Groningse identiteit. De gekozen projecten zijn in het advies ingedeeld onder drie thema's: Ons Verhaal, Mien Laand en Mit Mekoar. Meer hierover is te lezen in bijlage 4: Advies Toukomstpanel.

‘Heel erg hoopgevend’

Toukomst panellid Maria Kojck:

“Het zijn allemaal ideeën met hart en ziel voor de provincie. Dat is mooi om te zien. Ik vond het heel erg hoopgevend om me in al die ideeën te verdiepen en ook een beetje inbreng te hebben in wat wel en wat niet kan; dat is fantastisch.”

Presentatie Toukomstbeeld en Toukomstprojecten

januari 2021

Op 28 januari 2021 zijn het Toukomstbeeld en het advies van het Toukomstpanel over de Toukomstprojecten gepubliceerd. Tijdens een live uitzending bij de regionale televisiezender RTV Noord overhandigden leden van het Toukomstpanel het advies aan René Paas, bestuursvoorzitter van Nationaal Programma Groningen.

Van advies naar Programmaplan en uitgewerkte projecten

februari t/m juni 2021

Direct na 28 januari hebben we alle initiatiefgroepen bijgepraat en uitgelegd hoe het vervolgproces eruitziet. Sommige groepen gingen meteen aan de slag om hun plannen verder uit te werken. Op 8 maart gaf het bestuur van Nationaal Programma Groningen het programmabureau de opdracht om het advies uit te werken tot Programmaplan en initiatiefnemers te begeleiden bij het uitwerken van hun projecten. We leggen alle Toukomstprojecten voor aan het bestuur van Nationaal Programma Groningen, net als dat gebeurt bij projecten uit andere programma's van het nationaal programma. De onafhankelijke beoordelingscommissie toetst de projecten op de ambities en randvoorwaarden uit het programmakader. Zij adviseren het bestuur van Nationaal Programma Groningen. Het bestuur besluit uiteindelijk over de toekenning van geld. Toukomstprojecten kunnen echter pas starten als het Programmaplan Toukomst is vastgesteld door Provinciale Staten.

In het geval dat het bestuur een project afwijst, gebeurt dit op een gemotiveerde manier, voorzien van feedback richting de initiatiefnemers. De initiatiefnemers krijgen de kans hun projectplan te herzien en opnieuw voor te leggen aan de beoordelingscommissie. De

Overhandiging advies Toukomstpanel

beoordelingscommissie beoordeelt opnieuw de aanvraag en adviseert opnieuw het bestuur van Nationaal Programma Groningen. Wanneer het bestuur ook het gewijzigde projectvoorstel afkeurt, vervallen de voor het project gereserveerde middelen en komen ze beschikbaar voor het programma Toukomst.

Toukomstprojecten uitvoeren

vanaf juli

De komende jaren werken en voeren we de gekozen Toukomstprojecten uit. De eerste projecten kunnen vanaf juli starten. Sommige projecten beginnen met een voorbereidend project. Het programmabureau van Nationaal programma Groningen ondersteunt vervolgens bij de uitvoering van de Toukomstprojecten, zorgt voor samenhang met de andere onderdelen van Nationaal Programma Groningen en monitort de voortgang.

2. Toukomst als programma

Toukomst is een onderdeel van Nationaal Programma Groningen waarbij de initiatiefnemers van projecten zelf voor een groot deel verantwoordelijk zijn voor de uitvoering. Het is daarom belangrijk dat vooraf duidelijk is waar projecten aan moeten voldoen, welke aandachtspunten er zijn tijdens de uitvoering van hun project en hoe projecten verantwoording afleggen en de resultaten monitoren.

2.1 Team Toukomst

Team Toukomst is onderdeel van het programmabureau van Nationaal Programma Groningen. We helpen initiatiefnemers bij het uitwerken en uitvoeren van hun projecten en werken samen met hen aan de toekomst van onze provincie. We zijn aanjager voor de samenwerking tussen gemeenten, provincie, Rijk en waterschappen. Bovendien bevorderen we de samenhang tussen de verschillende Toukomstprojecten door de projecten en andere betrokken partijen met elkaar in contact te brengen: inwoners, gemeenten, bedrijven en organisaties. Ook bevorderen we samenhang met andere plannen en projecten binnen Nationaal Programma Groningen, zoals de lokale programma's en onderdelen van het thematische programma. We zorgen ervoor dat Groningers steeds weer kunnen meedoen. We laten zien dat Groningen toekomstbestendig wordt en aantrekkelijk en uniek voor bezoekers blijft. Daarmee dragen we bij aan het verbeteren van het imago van Groningen.

2.2 Toukomstpanel

Het Toukomstpanel leverde eind januari 2021 het advies op aan het bestuur van Nationaal Programma Groningen. In dit advies aan het bestuur van Nationaal programma Groningen staat welke Toukomstprojecten het panel adviseert om uit voeren. Bij het maken van dit advies is gebruik gemaakt van de beoordeling van Groningers en informatie en analyses van deskundigen.

Na de oplevering van het advies gaf het panel aan graag betrokken te blijven bij Toukomst. Van dit aanbod maken we graag gebruik. Het Toukomstpanel komt tijdens de uitvoerende fase van Toukomst jaarlijks twee keer bij elkaar om de voortgang te bespreken. Ook adviseert zij Team Toukomst dan over de actualisatie van het programma. Verder ondersteunt het panel Team Toukomst bij het uitwerken en uitvoeren van projecten.

2.3 Bestuur Nationaal Programma Groningen

Het bestuur van Nationaal Programma Groningen, met daarin vertegenwoordigers vanuit verschillende organisaties en overheden (het Rijk, provincie Groningen en gemeenten in het aardbevingsgebied), is opdrachtgever van Toukomst en gaf het programmabureau de opdracht om het Programmaplan uit te werken en projecten te ondersteunen. Het programmabureau houdt het bestuur regelmatig op de hoogte en stelt het Programmaplan en de actualisaties ervan vast. In de praktijk wordt er primair met het dagelijks bestuur, een afvaardiging van het algemeen bestuur, geschakeld en worden diverse lopende zaken besproken.

2.4 Typen Toukomstprojecten

Binnen Toukomst onderscheiden we vier typen projecten, met verschillende manieren van aanvragen en besluiten:

Type 1. Standaardprojecten

Deze projecten doen direct een aanvraag voor de totale reservering die het Toukomstpanel adviseert. Zij hebben een sluitend projectplan met een concrete planning, dat voldoet aan alle voorwaarden. Deze aanvragen gaan via de normale weg: de beoordelingscommissie toetst en het bestuur besluit.

Type 2. Projecten in meerdere fases

Sommige projecten bestaan uit een paar losse fases. Bijvoorbeeld een eerste fase voor een proefproject, van een kwart van het gereserveerde budget. In een tweede fase wordt het concept op verschillende plekken in de provincie gerealiseerd van de rest van het budget. De aanvraag voor de eerste fase gaat via de normale weg. Het bestuur kan ervoor kiezen om hierna de directeur van het programmabureau te mandateren voor de volgende fase(s), om te beslissen over de toekenning van de rest van het gereserveerde budget.

Type 3. Voorbereidende projecten

Een paar projectideeën zijn nog niet concreet genoeg om direct een aanvraag te doen voor de uitvoering van het project. We doen dan eerst een aanvraag om, voor een deel van de reservering, een voorbereidend project te doen. Bijvoorbeeld om de haalbaarheid en het draagvlak te onderzoeken. In deze aanvraag leggen initiatiefnemers uit welke onderzoeken en werkzaamheden ze willen (laten) doen tijdens het voorbereidend project, wat dit concreet oplevert en hoe ze verwachten dat het uiteindelijke project zal bijdragen aan de

ambities. De beoordelingscommissie doet eerst een inschatting of het uiteindelijke project past bij het programmakader, en toetst de noodzaak en onderbouwing van het voorbereidende project: *Heeft een voorbereidend project zin om tot uitvoering te komen?* Het bestuur besluit over de toekenning van budget voor de voorbereidende projecten. Vervolgens krijgt de directeur van het programmabureau het mandaat om te beslissen over de besteding van dit budget in de uitvoering. Op basis van de resultaten van het voorbereidend project, doen we een vervolgaanvraag voor het uiteindelijke project. De vervolgaanvraag volgt de normale weg via beoordelingscommissie en bestuur.

Type 4. Kleine projecten

Het Toukomstpanel adviseert voor een aantal projecten een bijdrage van € 50.000, - euro of minder. Dit zijn kleine projecten die afzonderlijk beperkt bijdragen aan de ambities. In samenhang met andere projecten dragen ze proportioneel bij aan een betere toekomst voor Groningen. De directeur van het programmabureau heeft het mandaat om te beslissen over de toekenning van geld voor deze kleine projecten.

Wanneer de programmadirecteur een project afwijst, doet hij dat op een gemotiveerde manier en voorzien van feedback richting de initiatiefnemers. Zij krijgen de kans hun projectplan aan te passen. Het project volgt vanaf daar de route van de standaardprojecten: de initiatiefnemers kunnen hun project voorleggen aan de beoordelingscommissie, de beoordelingscommissie beoordeelt de aanvraag en adviseert vervolgens het bestuur van Nationaal Programma Groningen. Wanneer ook het bestuur, net als de programmadirecteur, een project afwijst, vervallen de voor het project gereserveerde middelen en komen ze beschikbaar voor programma Toukomst.

2.5 Uitgangspunten

In Toukomst werken initiatiefnemers zelf hun projecten uit. Dit doen ze samen met overheden, inwoners, bedrijven en andere organisaties. Team Toukomst ondersteunt hierbij.

De uitgangspunten zijn:

1. Het initiatief voor de projecten ligt bij de initiatiefnemers en zij werken zelf de projecten uit. Team Toukomst denkt mee, faciliteert en ondersteunt zoveel mogelijk.
2. We zijn alert op het blijven betrekken van inwoners. Het advies van het Toukomstpanel is altijd het uitgangspunt bij de uitvoering van de projecten. Belangrijk daarbij is dat het geen honingpot wordt voor consultants en onderzoekers en dat de focus ligt op concrete resultaten. We maken zoveel mogelijk gebruik van de eigen capaciteit van initiatiefnemers en overheden.
3. Voor sommige projecten reserveert het Toukomstpanel slechts een deel van het gevraagde budget, soms voor een specifiek onderdeel van het oorspronkelijke plan. Team Toukomst ondersteunt bij het uitwerken en wijst op alternatieve financiering die initiatiefnemers kunnen gebruiken voor de onderdelen van het oorspronkelijke plan die het panel niet gekozen heeft.
4. De eerste resultaten zijn in ieder geval rond de zomer van 2022 zichtbaar voor inwoners van de provincie Groningen.
5. Initiatiefnemers krijgen maximaal een jaar de tijd om hun project uit te werken. Gedurende die periode bestaat de reservering van het Toukomstpanel. Na die tijd kan een reservering door de directeur van het programmabureau worden verlengd als hier een goede reden voor is. Het bestuur wordt hierover geïnformeerd.
6. Als initiatiefnemers er niet uitkomen bij het uitwerken van hun project, zoekt Team Toukomst contact met meedenkers die zich afgelopen maanden bij Toukomst hebben gemeld. We kijken dan of een project via die weg verder komt.

7. In sommige gevallen willen initiatiefnemers een project alleen op gang brengen en verder niet uitvoeren. In die gevallen zoekt Team Toukomst of er een ander project is dat het initiatief onder zijn hoede kan nemen. Ook kan het gebeuren dat een project of idee geen eigenaar heeft. In dit geval voert Team Toukomst tijdelijk de regie om het project zo snel mogelijk te verbinden aan andere personen of partijen.
8. Toukomst is publiek geld, daar gaan we zorgvuldig mee om. We houden ons vanzelfsprekend aan de regels voor staatssteun en aanbesteding.

2.6 Wat verwachten we van een goed project?

1. Alle Toukomstprojecten voldoen aan het programmakader: met een zo groot mogelijke impact op alle ambities, rekening houdend met de zes randvoorwaarden. Iedere projectaanvraag beschrijft wie de leiding over het project heeft en wie het project uitvoeren. De precieze aanpak en vorm kan per project verschillen.
2. Ieder project heeft een duidelijke begroting waaruit de cofinanciering blijkt (meer hierover in paragraaf 5.1).
3. Iedere projectaanvraag bevat een duidelijke (financiële) planning en een duidelijke einddatum.
4. Projectgroepen zijn zelf verantwoordelijk voor een goede afstemming met de verschillende overheden en andere organisaties in de provincie. Team Toukomst helpt de juiste contactpersonen te achterhalen en brengt partijen met elkaar in contact. Denk aan aansluiting met de lokale en thematische programma's en andere programma's op gemeentelijk, provinciaal, nationaal en Europees niveau. We maken afspraken over locaties van projecten, eventuele exploitatiekosten en kosten voor beheer en onderhoud in de openbare ruimte.
5. De initiatiefnemers zijn zelf verantwoordelijk voor de communicatie rondom hun project en Team Toukomst adviseert en ondersteunt hierbij. Toukomstprojecten maken voor de start van hun project een communicatieplan. Hierin staat welke concrete communicatieacties ze uitvoeren, hoe ze de voortgang van hun project monitoren en hoe ze dit delen met het nationaal programma en de buitenwereld.
6. Alle Toukomstprojecten werken voor de start van hun project uit hoe ze andere inwoners betrekken en welke concrete acties daarbij horen.

Gedetailleerde informatie over de randvoorwaarden vanuit het programmakader die gelden voor Toukomst is te vinden in paragraaf 5.1.

2.7 Toekennen middelen

Toukomst valt onder de budgetverantwoordelijkheid van Provinciale Staten. Daarom stellen zij het Programmaplan Toukomst vast, net zoals bij het thematische programma van Nationaal Programma Groningen is gebeurd. De stap die hieraan voorafgaat is goedkeuring door het bestuur van Nationaal Programma Groningen. Daarna krijgen projecten die het bestuur heeft goedgekeurd officieel bericht dat ze kunnen starten met hun project.

1. Het bestuur beslist over de jaarlijkse actualisaties van het Programmaplan Toukomst.
2. De onafhankelijke beoordelingscommissie van Nationaal Programma Groningen beoordeelt projectvoorstellen op het programmakader.
3. Bij een positief advies stuurt het programmabureau het aanvraagformulier naar het bestuur van Nationaal Programma Groningen. Zonder een positief advies gaat het aanvraagformulier, met suggesties voor verbetering, terug naar de indieners. Daarna gaat het formulier nogmaals naar de beoordelingscommissie. Ook is het mogelijk dat de beoordelingscommissie akkoord gaat onder voorwaarden. Afhankelijk van de aard van de voorwaarden, beslist daarna óf het programmabureau óf de beoordelingscommissie of aan deze voorwaarden is voldaan.
4. Het bestuur toetst de aanvragen. Bij akkoord kennen zij de middelen toe aan het project. Bij geen akkoord doen zij suggesties voor verbetering.
5. Het Rijk stelt de financiële middelen beschikbaar aan de provincie Groningen die deze vervolgens beschikbaar stelt aan de projecten, bijvoorbeeld via een subsidiebeschikking of een formele opdracht.
6. Het project kan starten met de uitvoering.

2.8 Hoe verder na goedkeuring?

Nadat een project een financiële bijdrage heeft ontvangen, ondernemen de projectgroep en Team Toukomst de volgende acties:

1. Team Toukomst bespreekt minstens elk half jaar met projecten de voortgang, risico's en kansen, samenhang met andere projecten en de communicatie. De projectgroep rapporteert jaarlijks aan Team Toukomst over de voortgang van hun project.
2. De projectgroep communiceert naar de buitenwereld regelmatig over de voortgang van het project en stemt daarbij af met Team Toukomst.
3. Projecten wijken alleen na afstemming met het programmabureau af van deze planning.
4. Alle wijzigingen aan het projectplan moeten worden voorgelegd aan het programmabureau. Over grote wijzigingen beslist het bestuur.
5. Net als voor het erfgoedprogramma en het zorgprogramma, het loket leefbaarheid en het impulsloket monitort het programmabureau de voortgang van het programma Toukomst en bijbehorende projecten en rapporteert de voortgang aan het bestuur. Het programmabureau doet bovendien verslag van de voortgang in het Jaarverslag van Nationaal Programma Groningen. Provinciale Staten hebben vanuit hun budgetverantwoordelijkheid inzicht in de financiële voortgang van Toukomst via de reguliere planning en control cyclus van de provincie.
6. Na afronding levert de projectgroep de eindverantwoording en eindevaluatie aan het programmabureau van Nationaal Programma Groningen.
7. Belangrijke vraagstukken legt Team Toukomst tussentijds voor aan het dagelijks bestuur van Nationaal Programma Groningen.

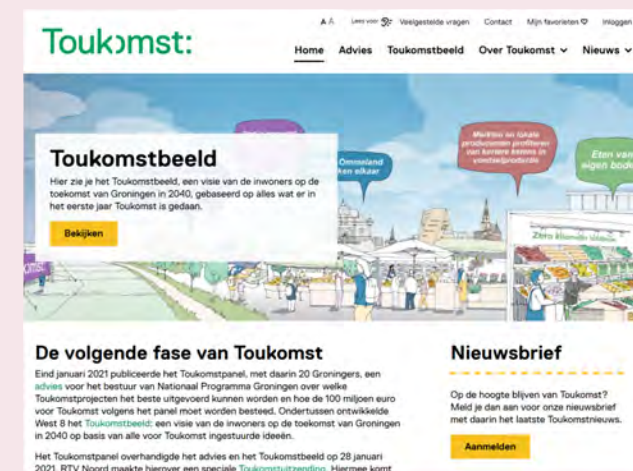
2.9 Communicatie

Alles wat we doen met Toukomst, doen we voor en met Groningers. De communicatie vanuit Team Toukomst richt zich op het informeren en betrekken van Groningers en op mensen buiten de provincie Groningen. We houden ze op de hoogte van de ontwikkelingen en voortgang van Toukomst. Daarvoor zetten we verschillende vormen en soorten communicatie in. Team Toukomst adviseert de initiatiefnemers bij het opstellen van hun communicatieplan. We stimuleren hen om successen te delen met regionale en landelijk media, zodat Nederland ziet wat Toukomst teweegbrengt.

2.10 Participatie

Bij alle programma's en projecten van Nationaal Programma Groningen is participatie een randvoorwaarde in het programmakader. Toukomst is onderdeel van Nationaal Programma Groningen waarin inwoners van de provincie Groningen afgelopen jaar volop hebben meegedaan: bij het bedenken, bundelen en uitwerken van hun ideeën en het maken van een Toukomstbeeld. Bij het uitvoeren van de Toukomstprojecten is er daarom extra aandacht voor het meedoen van inwoners van de provincie. Initiatiefnemers van de projecten krijgen het voortouw en blijven zo veel mogelijk de trekker van de projecten. Daarnaast kunnen zo veel mogelijk inwoners meedoen aan de projecten. We stimuleren de omgeving om te komen kijken en/of mee te doen.

Toukomst.nl

3. Drie programmaliijnen

Het advies van het Toukomstpanel is ingedeeld in drie thema's voor de toekomst van Groningen, in het Gronings verwoord als: Ons Verhaal, Mien Laand en Mit Mekoar. Het Toukomstpanel koos deze thema's voor meer samenhang tussen de projecten en om de nadruk te leggen op onderwerpen die zij belangrijk vindt voor de toekomst. Ons Verhaal: projecten over de verhalen, cultuur en identiteit van de provincie. Mien Laand: projecten over het koesteren en verbeteren van het landschap. Mit Mekoar: projecten die een economische en maatschappelijke nadruk hebben. De thema's vormen een kapstok om projecten die elkaar aanvullen en versterken bij elkaar te brengen. Ze sluiten ieder op hun eigen manier aan bij aan de ambities van Nationaal Programma Groningen: economie, werken en leren, leefbaarheid, natuur en klimaat (daarover meer in hoofdstuk 4). Een overzicht met alle projecten is te vinden in bijlage 2.

Toukomst vertelt verhalen, voert landschapsprojecten op grote schaal uit en verbindt en versterkt sociaal culturele activiteiten op lokaal niveau. De behoefte aan verbondenheid tussen mensen is hierin de rode draad. Ons Verhaal, Mien Laand en Mit Mekoar vormen de drie programmaliijnen van het Programmaplan Toukomst. Per programmaliijn beschrijven we de inhoud en laten we de projecten zien die het Toukomstpanel koos.

Ons Verhaal

De ideeën en projecten in Ons Verhaal vertellen verhalen die recht doen aan de Groningse cultuur en zijn tegelijk antwoord op de veranderende beeldvorming van mensen buiten Groningen.

3.1 Ons Verhaal

De programmalijn Ons Verhaal gaat over de Groningse geschiedenis, cultuur, identiteit en bovenal, over trots. Groningers zijn trots op hun provincie en willen dit delen door verhalen te vertellen over Groningen. Dit draagt bij aan het verbeteren van het imago van de provincie onder eigen inwoners en bij de rest van Nederland. De ideeën en projecten in Ons Verhaal gaan over verhalen die de Groningse identiteit weerspiegelen en die recht doen aan de Groningse cultuur. Richting 2040 gaat Groningen op zoek naar nieuwe manieren om met trots de eigen identiteit uit te dragen. Om te laten zien hoe mooi onze provincie is en wat de provincie te bieden heeft, ook aan mensen buiten Groningen. Over het unieke landschap, het bijzondere erfgoed, alle nieuwe bedrijvigheid en de economische ontwikkeling die er is en alle verhalen die dit beschrijven. De verhalen dragen ook bij aan de sociale samenhang en aan een proces van herstel na de periode van de gaswinning. Kunst en cultuur lenen zich er bij uitstek voor om verhalen en emoties te erkennen, te vertellen en te beluisteren.

Daarnaast ligt in Ons Verhaal een focus op het vergroten van kleinschalig toerisme, met aandacht voor Groningse waarden zoals rust en ruimte. Op verschillende manieren dragen de projecten bij aan het versterken van de vrijetijdssector en daarmee aan het leef- en ondernemersklimaat in de provincie en de werkgelegenheid en economische ontwikkeling. Door de landelijke uitstraling van de projecten draagt Ons Verhaal bij aan het imago van onze provincie, één van de doelen van Nationaal Programma Groningen.

Projecten

Ons Ons Verhaal bestaat uit negen projecten. Daarvan is het project *Sterke musea voor een sterk Groningen* een belangrijke verbinder. De verhalen van toen, nu en later worden verteld, gedeeld en gemaakt in het netwerk van de Groninger musea. Elk project onder Ons

Uitsnede Toukomstbeeld, West 8

Verhaal draagt bij aan het uitdragen van de Groningse cultuur en identiteit. Ze verankeren en verbinden de Groningse cultuur op hun eigen manier: door het aantrekken van bezinningstoerisme in cultureel erfgoed, het ontwikkelen van een spel over Groningen of met rondreizende theatervoorstellingen over Groningse verhalen waarin amateurs en professionals samenwerken.

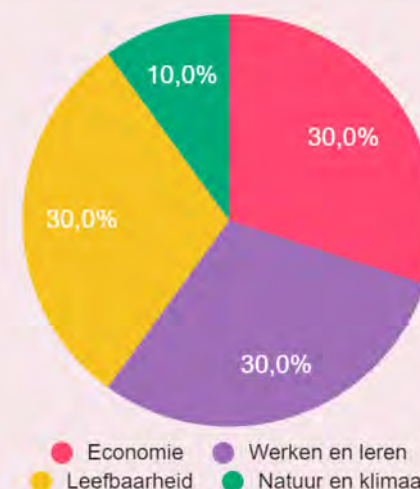
Inwoners doen op allerlei manieren zelf mee aan de projecten, als vrijwilliger of als amateurkunstenaar. Samen met de beste kunstenaars, artiesten en andere professionals. Een overzicht met alle projecten in deze programmalijn is te vinden bovenaan dit hoofdstuk. Een gedetailleerd overzicht met alle projecten is te vinden in bijlage 2.

Bijdrage aan ambities en indicatoren

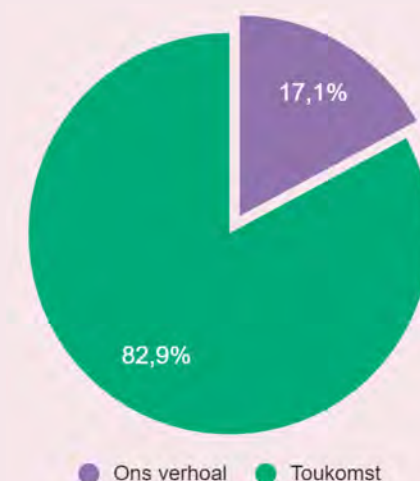
De projecten uit Ons Verhaal dragen evenredig bij aan de verschillende ambities van Nationaal Programma Groningen. Door samen te werken met ondernemers ondersteunt Ons Verhaal de economische doelstellingen. De programmalijn bevordert de ambitie werken en leren door stageplaatsen te bieden of studenten mee te laten doen aan een project. Doordat inwoners op allerlei manieren de kans krijgen mee te doen, dragen projecten bij aan de ambitie leefbaarheid. De directe bijdrage aan de ambitie voor natuur en klimaat is bescheiden. Het streven is om de projecten in Ons Verhaal in samenhang met de projecten in Mien Laand uit te werken, zodat nieuwe wandelpaden bijvoorbeeld gebruikt worden om verhalen te vertellen in de musea.

Binnen Nationaal Programma Groningen vinden we het belangrijk om aan de hand van harde data te beoordelen of we op schema liggen. Dit om ervoor te zorgen dat het in Groningen beter werken, leven en recreëren is. Hiervoor zijn in het programmakader per ambitie een

Bijdrage Ons Verhaal aan de vier ambities

Bedrag voor Ons Verhaal binnen Toukomst

aantal indicatoren vastgesteld. Ook voor de Toukomstprojecten gebruiken we deze indicatoren om, waar nodig, bij te sturen. De tabel hieronder maakt duidelijk op welk van deze indicatoren de projecten uit Ons Verhaal invloed hebben. De onderstreepte indicatoren zijn de hoofdindicatoren per ambitie. Een groep onderzoekers laat jaarlijks zien hoe het staat met de ontwikkeling van deze indicatoren. Hierbij vergelijken ze de situatie in Groningen met de rest van Nederland. Recent hebben zij voor Nationaal Programma Groningen de nulmeting uitgevoerd, waarin staat hoe Groningen er nu voor staat.

Indicatoren

Economie	Werken en leren
· <u>Bruto Toegevoegde Waarde</u> · Aantal banen per 1.000 inwoners · Aantal oprichtingen per 1.000 inwoners · Percentage snelgroeiende vestigingen · Percentage exporterende vestigingen · Interne O&O uitgaven · Investering in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen	· <u>Netto arbeidsparticipatie</u> · <u>Mediaan van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen</u> · Percentage uitstroom HBO en WO per opleiding t.o.v. totale uitstroom · Percentage werkloosheid · Sociaaleconomische status - rangorde · Hoogopgeleide bevolking · Voortijdig schoolverlaters · Digitale vaardigheden

Leefbaarheid · <u>Leefbaarheidsscore</u> · Ervaren leefbaarheid · Ervaren gezondheid · Tevredenheid met woning · Kwaliteit van de woning · Tevredenheid met woonomgeving · Tevredenheid met het leven	Natuur en klimaat · <u>Ecosysteem-kwaliteit (areaal landnatuur provincies)</u> · Emissies van fijnstof naar lucht · Emissies broeikasgassen per inwoner · Hittestress door warme nachten · Wateroverlast
--	---

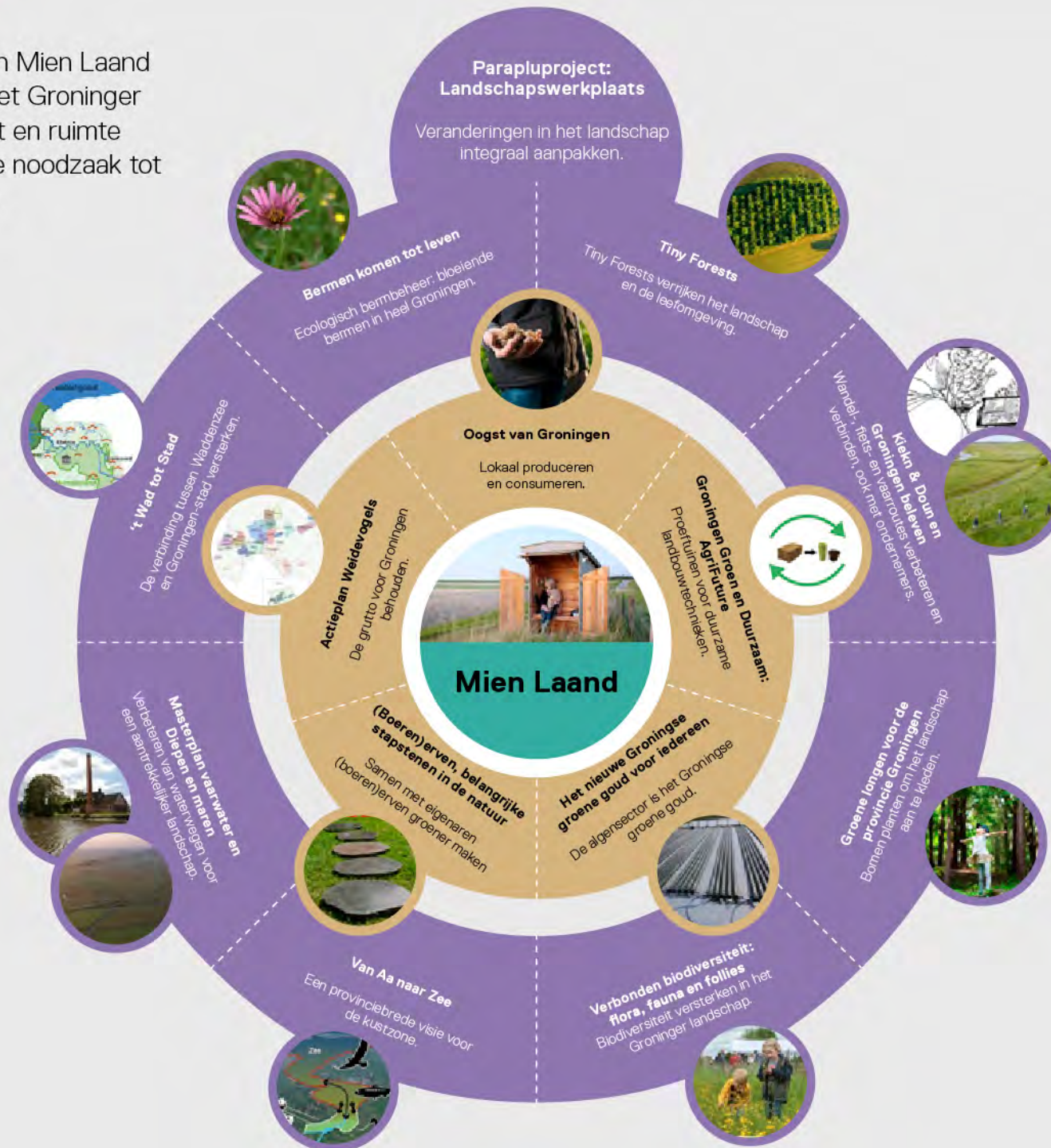
Tabel: Overzicht van de indicatoren van Nationaal Programma Groningen waar de projecten binnen Ons Verhaal invloed op hebben.

Planning

In het voorjaar van 2021 ondersteunt Team Toukomst de initiatiefnemers bij het uitwerken van de projectplannen. Wij verwachten dat *Zummerbühne*, *Gronings Vuur*, *Touripedia* en *Kolonisten van Groningen* snel starten met de projectplannen. Deze projectplannen worden ingediend bij de beoordelingscommissie van Nationaal Programma Groningen. De overige projecten starten in het najaar of aan het begin van 2022. De streefdatum voor indiening per project is te vinden in bijlage 2.

Mien Laand

Uit de ideeën en projecten in Mien Laand blijkt een grote liefde voor het Groninger landschap. We willen de rust en ruimte behouden, maar zien ook de noodzaak tot verbetering en verandering.

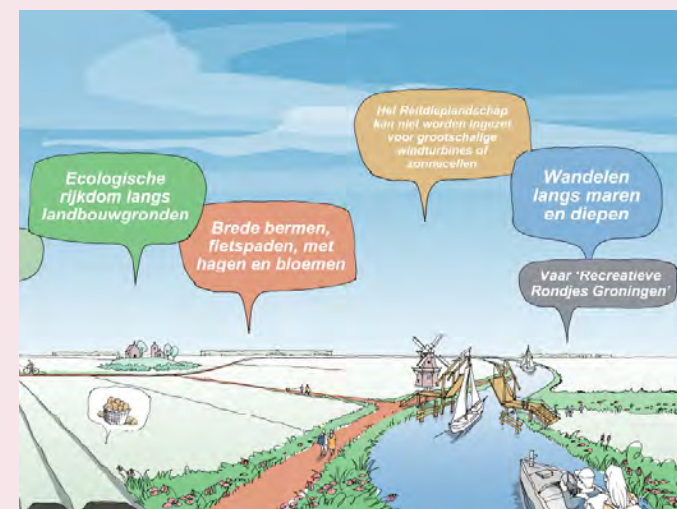

3.2 Mien Laand

Mien Laand gaat over het bevorderen van het Groninger landschap in de breedste zin van het woord. De projecten binnen Mien Laand dragen bij aan de klimaatdoelstellingen, circulaire economie, vergroenen van de landbouw en het vergroten van de biodiversiteit. Daarnaast stimuleren de projecten recreatie en toerisme door het uitbreiden van wandel-, fiets- en waterwegen. Zo ontstaan nieuwe verbindingen tussen Stad en Ommeland en tussen natuur en bedrijvigheid. De projecten bevorderen leefbaarheid in dorpen in het Ommeland en vergroenen in brede zin de provincie: meer bomen, struiken, dieren en planten. Om dit een succes te maken moeten allerlei partijen meedoen: niet alleen overheden en natuurorganisaties, maar zeker ook agrariërs die een bijdrage willen leveren aan de inrichting van het landschap.

We zijn ons ervan bewust dat de provincie Groningen de komende jaren voor grote uitdagingen staat voor het landschap vanwege de energie- en landbouwtransitie. Verduurzaming is noodzakelijk en dit biedt kansen op het gebied van circulaire economie, innovaties door maakbedrijven, toerisme en recreatie en landbouw. We zetten in op de ontwikkeling van circulaire landbouw en het mogelijk maken van kleinschalige landbouw en regionale distributie. Mien Laand gaat ook over de transitie van de landbouw en de wens om lokaal geproduceerde producten toegankelijk te maken voor consumenten.

Uitsnede Toukomstbeeld, West 8

Parapluproject: Landschapswerkplaats

Van alle ingezonden Toukomstideeën en -projecten gaan ruim 400 van de 900 over het verbeteren of vernieuwen van het Groninger landschap. Het is duidelijk: inwoners hebben heel veel ideeën om het landschap te koesteren en aantrekkelijker te maken. Ze willen hier actief aan bijdragen, maar kunnen nu niet met hun ideeën terecht bij provincie, gemeenten en waterschappen. Dit terwijl de ideeën van inwoners juist een waardevolle aanvulling zouden zijn. Daarom is er een nieuwe werkwijze nodig en wordt het parapluproject de Landschapswerkplaats ontwikkeld.

Vorbereidend project en verkenning

Het ontwikkelen van de Landschapswerkplaats doen we in een voorbereidend project. In dit voorbereidende project verkennen we de organisatie van de Landschapswerkplaats: de vorm, bijbehorende besluitvorming en de samenhang met bestaande landschapsorganisaties en regulier beleid van overheden. Dit doen we samen met initiatiefnemers van Toukomstprojecten en in goede afstemming met alle overheden en relevante partners zoals Landschapsbeheer, agrarische collectieven en terreinbeherende organisaties.

Pilots

Ondertussen helpen we één of meerdere pilotprojecten vast op weg met reken- en tekenwerk, pilots waarin we de doelen van verschillende projecten combineren. Zo zijn de eerste resultaten van Toukomst snel zichtbaar. Dit doen we in afstemming met gemeenten en waterschappen. Het gaat om onderdelen van de initiatieven die onder de Landschapswerkplaats vallen: *Masterplan Vaarwater & Diepen en Maren, Van Aa naar Zee, 't Wad tot Stad, Verbonden Biodiversiteit, Groningen beleven, Groene longen, Vergroenen*

Uitsnede Toukomstbeeld, West 8

bestaande en verlaten gaswinningslocaties, Bermen komen tot leven en Tiny forests. Samen zoeken we een aantal gecombineerde pilots waar we nog dit jaar mee starten.

Toekomstige Landschapswerkplaats

Na een succesvol voorbereidend project zien de activiteiten van de Landschapswerkplaats er naar verwachting als volgt uit:

In de werkplaats komen initiatiefnemers, lokale bevolking, overheden en betrokken organisaties bij elkaar om samen te werken aan het Groninger landschap. Dit gebeurt letterlijk door samen te tekenen en te ontwerpen. Professionele ontwerpers van de verschillende overheden ondersteunen de initiatiefnemers en inwoners daarbij. Ook plannenmakers en mensen met verstand van projectuitvoering werken mee in de werkplaats.

In de Landschapswerkplaats creëren en hanteren we een nieuwe werkwijze die stap voor stap, als toevoeging aan werk dat toch al gebeurt, het landschap eromheen aantrekkelijker maakt. Deze toevoegingen dragen altijd bij aan biodiversiteit en recreatief medegebruik en zoveel mogelijk aan klimaatadaptatie. Niet in losse projecten, maar in samenhang in grotere gebieden.

Ambities

Naast natuur en klimaat neemt de Landschapswerkplaats ook de andere ambities nadrukkelijk mee in de Landschapswerkplaats. Ondernemers in de vrijetijdsector krijgen de kans om mee te denken en door te bouwen op de ontwikkelingen vanuit de werkplaats. De Landschapswerkplaats betreft studenten van verschillende opleidingen bij de uitwerking van de projecten. De projecten lenen zich ook bij uitstek voor het betrekken van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Met deze gezamenlijke en integrale aanpak, draagt de Landschapswerkplaats bij aan alle vier de ambities van Nationaal Programma Groningen.

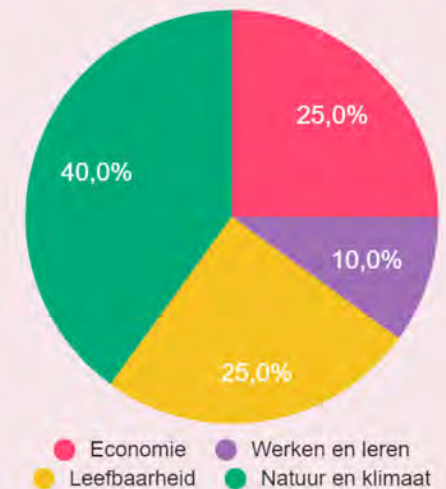
Mien Laand - projecten

Het grootste deel van de Toukomstprojecten in de programmalijn Mien Land is onderdeel van de Landschapswerkplaats. Dit maakt het mogelijk om projecten in samenhang uit te voeren in bepaalde gebieden, zodat het werk in dat gebied elkaar aanvult en versterkt. Denk daarbij aan *Tiny Forests*, *(boeren)Erven* en *Bermen komen tot leven* in combinatie met projecten als *'t Wad tot Stad*, *Kiekn & Doun* en *Vergroenen van bestaande en verlaten gaswinningslocaties*. Andere projecten in Mien Laand hebben een zelfstandig karakter en zijn uitgewerkt en ingediend als op zichzelf staande projecten. Voor deze projecten adviseert het Toukomstpanel een aparte reservering. Voorbeelden zijn *Oogst van Groningen* en *Het nieuwe Groningse goud voor iedereen*. Deze projecten hebben als doel om de lokale producten bereikbaar te maken voor iedere Groninger. Een overzicht met alle projecten in deze programmalijn is te vinden bovenaan dit hoofdstuk. Een gedetailleerd overzicht met alle projecten is te vinden in bijlage 2.

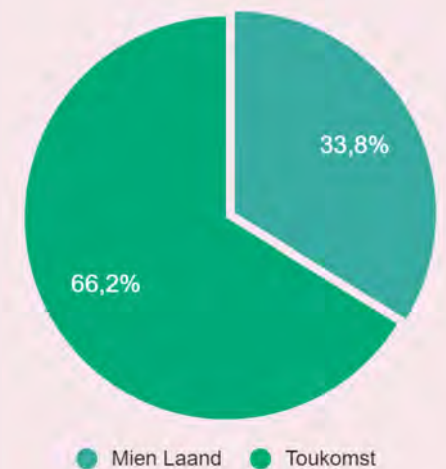
Bijdrage aan ambities

Het thema Mien Laand draagt bij aan alle vier de ambities van Nationaal Programma Groningen. De fysieke investeringen van de projecten in het landschap maakt de bijdrage aan de ambitie natuur en klimaat het grootst. Bijvoorbeeld door het positieve effect op biodiversiteit en de klimaatbestendigheid van het landschap. De investeringen in Mien Laand bevorderen voor een belangrijk deel ook het leef- en vestigingsklimaat en de aantrekkelijkheid voor bezoekers. We investeren met Mien Land bovendien in de landbouw, een belangrijke sector voor de Groningse economie, wat de ambities leefbaarheid en economie stimuleert. Ook op de ambitie werken en leren heeft Mien Laand een positief effect. Bijvoorbeeld door studenten van verschillende opleidingen bij de projecten te

Bijdrage Mien Laand aan de vier ambities

Bedrag voor Mien Laand binnen Toukomst

betrekken en door mensen met afstand tot de arbeidsmarkt in te zetten bij de realisatie ervan. Mien Land investeert in de schoonheid van het landschap en draagt dit uit aan de rest van Nederland; dit bevordert de aantrekkelijkheid van de provincie als bestemming voor bezoekers en dus het imago van de provincie.

Indicatoren

Economie	Werken en leren
· <u>Bruto Toegevoegde Waarde</u> · Aantal banen per 1.000 inwoners · Aantal oprichtingen per 1.000 inwoners · Percentage snelgroeiende vestigingen · Percentage exporterende vestigingen · Interne O&O uitgaven · Investerings in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen	· <u>Netto arbeidsparticipatie</u> · <u>Mediaan van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen</u> · <u>Percentage uitstroom HBO en WO per opleiding t.o.v. totale uitstroom</u> · Percentage werkloosheid · Sociaaleconomische status - rangorde · Hoogopgeleide bevolking · Voortijdig schoolverlaters · Digitale vaardigheden

Leefbaarheid · <u>Leefbaarheidsscore</u> · Ervaren leefbaarheid · Ervaren gezondheid · <i>Tevredenheid met woning</i> · <i>Kwaliteit van de woning</i> · Tevredenheid met woonomgeving · Tevredenheid met het leven	Natuur en klimaat · <u>Ecosysteem-kwaliteit (areaal landnatuur provincies)</u> · Emissies van fijnstof naar lucht · Emissies broeikasgassen per inwoner · <i>Hittestress door warme nachten</i> · Wateroverlast
--	--

Tabel: Overzicht van de indicatoren van Nationaal Programma Groningen waar de projecten binnen Mien Laand invloed op hebben. Zie de begeleidende tekst in het hoofdstuk Ons Verhaal voor meer informatie over deze indicatoren.

Planning

De eerste fase is het inrichten van de Landschapswerkplaats. Ondertussen maken de initiatiefnemers, onder begeleiding, hun plannen af en dienen de projectplannen in. Twee projecten dienen naar verwachting snel hun projectplannen in bij de beoordelingscommissie: *(boeren)Erven* en *Actieplan Weidevogels*.

Mit Mekoar

De Toukomstprojecten laten zien dat samenwerking en het leggen van integrale verbindingen in Groningen steviger kan en moet.

3.3 Mit Mekoar

Mit Mekoar, Gronings voor 'met elkaar', gaat over een sterkere economie en maatschappij en het verbeteren van de provincie op sociaal, cultureel en maatschappelijk gebied.

Inwoners hebben behoefte aan een plaats waar (culturele) activiteiten bij elkaar komen, ondernemender dan een dorps huis of bibliotheek, voor een brede doelgroep: jongeren, ouderen, toeristen, eenzame mensen en zzp'ers die een dag rustig willen werken.

Daarnaast dragen projecten binnen Mit Mekoar bij aan nieuwe richtingen in het onderwijs om zo het lokaal vakmanschap te stimuleren. Innovaties in de zorg, meer aandacht voor nieuw ondernemerschap en innovatie en circulair werken in de maakindustrie dragen bij aan het bevorderen van de toekomstige werkgelegenheid. Een andere focus in Mit Mekoar is lokaal voedsel en meer kansen voor kinderen.

Parapluproject: Roemte!

Een groot deel van de Toukomstideeën en -projecten die in 2020 voor Toukomst zijn ingestuurd, gaat over de behoefte aan ruimte voor ondernemende maatschappelijke initiatieven en over de liefde voor het Groningse erfgoed. Er waren bijvoorbeeld veel ideeën over het herbestemmen van monumentale panden. Uit de inzendingen blijkt dat er ook zorgen zijn. Veel cultureel erfgoed kampt met achterstallig onderhoud, staat leeg of is op zoek naar een (nieuwe) invulling. De huidige informatievoorziening wordt als te versnipperd ervaren en er is behoefte aan één toegankelijke organisatie waar experts ondersteuning bieden op het gebied van huisvesting.

Uitsnede Toukomstbeeld, West 8

Uitsnede Toukomstbeeld, West 8

Het Toukomstpanel heeft een aantal Toukomstprojecten gecombineerd en samengebracht in het paraplu-project Roemte!. Roemte biedt ruimte aan ondernemende maatschappelijke initiatieven in het Groningse erfgoed. Een nieuwe organisatie van een kleine groep professionals die helpt met vakkundige kennis over diverse vormen van huisvesting, over erfgoed en monumenten. Hiermee pakt het Toukomstpanel het vraagstuk van huisvesting voor initiatieven en herbestemming van gebouwen gecombineerd aan.

Vorbereidend project en verkenning

Het ontwikkelen van Roemte! doen we in een voorbereidend project. In dit voorbereidende project verkennen we de organisatie van Roemte!: de vorm, de bijbehorende besluitvorming en de samenhang met bestaande erfgoedorganisaties en regulier beleid van overheden. Samen met initiatiefnemers van Toukomstprojecten en in afstemming met overheden (gemeenten, waterschappen, provincie Groningen, Rijk) en organisaties die al bij erfgoed betrokken zijn. Met deze resultaten ontwikkelen we Roemte! verder om zo veel mogelijk Groningse maatschappelijke initiatieven te helpen met het vinden van een passende plek.

Pilots

Parallel aan deze verkenning helpt Roemte! alvast de eerste pilots op gang. Dit zijn onderdelen van de vijf initiatieven die onder Roemte! vallen: *Erfgoed, Het Golden Raand Fonds, Zo willen wij wonen, Nieuwe Zaaiplaatsen, Kultuurhoezen* en *Stee(vast) in de regio*. De initiatiefnemers werken deze pilots samen met Roemte! uit, zodat ze zo snel mogelijk na 1 juli 2021 starten. Door in het voorbereidende project te starten met enkele pilots, wordt een aantal initiatieven alvast ondersteund. Daarmee leren we tegelijkertijd wat Roemte! als organisatie nodig heeft.

Ambities

De initiatieven die dankzij Roemte! tot uitvoering komen, vergroten de leefbaarheid in hun omgeving. Daarnaast jaagt Roemte! de lokale economie en het vestigingsklimaat aan. Startende ondernemers vinden nu met behulp van Roemte! een plek om hun bedrijf verder te brengen, bijvoorbeeld een sieradenatelier, jonge whizzkids of een horecagelegenheid. Ze dragen bij aan een betere infrastructuur van de vrijetijdseconomie en versterken het welzijn en de participatie van inwoners in de hele regio.

Energiezuinig en klimaatneutraal restaureren en renoveren staat voorop in Roemte!. Ook is er aandacht voor een groene omgeving die aantrekkelijk is voor planten, insecten en dieren. Door deze focus op duurzaamheid en circulaire economie draagt Roemte! bij aan de ambitie natuur en klimaat. De experts van Roemte! leggen verbindingen tussen initiatiefnemers, onderwijsinstellingen en mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, zodat plekken ontstaan waar praktijkervaring opgedaan kan worden. Daarnaast wordt samengewerkt met het Groningse vakonderwijs bij renovatie, verduurzaming en onderhoud van de monumenten.

Roemte! als toekomstige organisatie

Roemte! is straks een nieuwe organisatie die geld investeert en waarin geld terugstroomt. Omdat de initiatieven binnen Roemte! financieel gezond moeten zijn komt er ook geld terug in de vorm van bijvoorbeeld huur, als een soort revolverend fonds. Na een succesvolle voorbereidende fase zien de activiteiten van Roemte! er naar verwachting als volgt uit:

1. Huisvesting bieden

- Roemte! als eigenaar: Roemte! koopt panden, knapt ze op en verhuurt ze. Initiatiefnemers kunnen een gedeelte huren. Bijvoorbeeld de kleine ondernemer die niet de middelen heeft om een pand te kopen, maar wel huur kan betalen.
- Roemte! als financier: Roemte! helpt initiatiefnemers hun panden te financieren door geld te lenen als er een goed onderbouwd plan is.

2. Expertise verlenen

- Een team van experts ondersteunt initiatiefnemers bij de uitwerking van hun ideeën. De investeringen worden begroot en vertaald in een haalbaarheidsonderzoek waar subsidieverleners en investeerders mee verder kunnen. De kosten hiervan kunnen initiatiefnemers vaak niet risicodragend voorfinancieren.
- Meehelpen bij realisatie van het eerste deel van hun plannen. Als aanvulling op bestaande landelijke en regionale subsidieregelingen. Als een initiatief een succes wordt, moet de bijdrage worden terugbetaald.
- Verbinden: om initiatieven te verbinden is het belangrijk om een sterk netwerk te hebben. Roemte! benut bestaande expertise optimaal en werkt samen met organisaties die er in de provincie al zijn voor erfgoed en monumenten. Zo maakt de organisatie het mogelijk om nieuwe samenwerkingen aan te gaan en bestaande samenwerkingen te versterken.

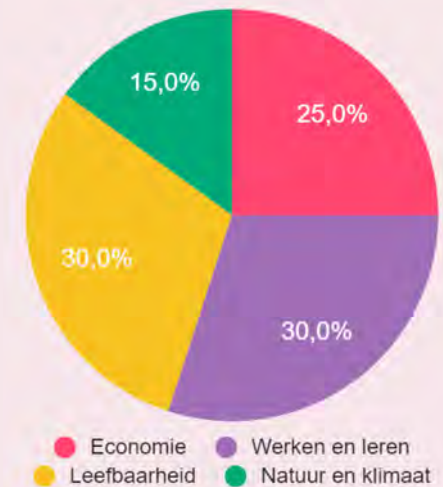
Mit Mekoar - projecten

Mit Mekoar bestaat uit 21 projecten. Een deel van de projecten gaat over plekken met een gecombineerde functie zoals *Markante Kultuurhoezen voor iedere ommelander* en *Stee(vast) in de regio*. Dit zijn plaatsen waar maatschappelijke, ondernemende en culturele activiteiten voorop staan. Daarnaast is er een aantal onderwijsgerichte projecten zoals *Nieuwe Zaaiplaatsen*, *Een kansrijke generatie*, *Nieuw Vakmanschap*, *Filosofie voor elke leerling in Groningen* en *Nu leren wat later is*. Ook de verbetering van de zorg komt naar voren door projecten als *Zo willen wij wonen*, *Kunst in de Zorg* en *Revalidatie Expertisecentrum*. De projecten binnen Mit Mekoar zijn bereikbaar voor iedere Groninger. Een overzicht met alle projecten in deze programmaliijn is te vinden bovenaan dit hoofdstuk. Een gedetailleerd overzicht met alle projecten is te vinden in bijlage 2.

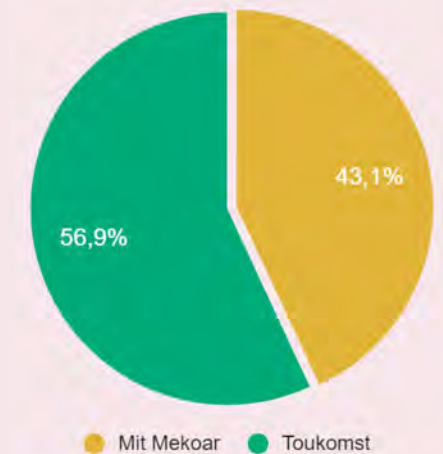
Bijdrage aan ambities

De programmaliijn Mit Mekoar draagt door de diversiteit en de integrale opzet van de projecten bij aan alle ambities van Nationaal Programma Groningen. Door een focus op vakmanschap en onderwijs stimuleren de projecten de ambitie werken en leren. Met de ondernemende en maatschappelijke plekken in Roemte! bevordert Mit Mekoar zowel de ambitie leefbaarheid als het versterken van de lokale economie en het vestigings- en woonklimaat. De projecten hebben een de focus op duurzaamheid en circulaire economie en leveren daarmee een positieve bijdrage aan de ambitie natuur en klimaat. Een voorbeeld hiervan is *Nieuwe Zaaiplaatsen* waar de creativiteit en ondernemerszin van kinderen in mobiele toekomstwerkplaatsen uitgedaagd wordt. Het project *Nieuw Vakmanschap* is een mooi voorbeeld van een vernieuwend project dat het leren, werken en ondernemen in de maakindustrie in de hele provincie versterkt.

Bijdrage Mien Laand aan de vier ambities

Bedrag voor Mit Mekoar binnen Toukomst

Indicatoren

Economie · <u>Bruto Toegevoegde Waarde</u> · Aantal banen per 1.000 inwoners · Aantal oprichtingen per 1.000 inwoners · Percentage snelgroeiende vestigingen · Percentage exporterende vestigingen · Interne O&O uitgaven · Investerings in materiële vaste activa per 1.000 vestigingen	Werken en leren · <u>Netto arbeidsparticipatie</u> · <u>Mediaan van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen</u> · <u>Percentage uitstroom HBO en WO per opleiding t.o.v. totale uitstroom</u> · Percentage werkloosheid · Sociaaleconomische status - rangorde · Hoogopgeleide bevolking · Voortijdig schoolverlaters · Digitale vaardigheden
Leefbaarheid · <u>Leefbaarheidsscore</u> · Ervaren leefbaarheid · Ervaren gezondheid · Tevredenheid met woning · Kwaliteit van de woning · Tevredenheid met woonomgeving · Tevredenheid met het leven	Natuur en klimaat · <u>Ecosysteem-kwaliteit (areaal landnatuur provincies)</u> · Emissies van fijnstof naar lucht · Emissies broeikasgassen per inwoner · <u>Hittestress door warme nachten</u> · <u>Wateroverlast</u>

Tabel: Overzicht van de indicatoren van Nationaal Programma Groningen waar de projecten binnen Mit Mekoar invloed op hebben. Zie de begeleidende tekst in het hoofdstuk Ons Verhaal voor meer informatie over deze indicatoren.

Planning

Eerst richten we Roemte! samen met de initiatiefnemers verder in. Ondertussen maken de initiatiefnemers, met ondersteuning van Team Toukomst, hun plannen af en dienen ze de projectplannen in. Naast Roemte! hebben naar verwachting een aantal projecten de projectplannen snel af, omdat zij al ver zijn met de uitwerking ervan. Voorbeelden daarvan zijn *Noord-Nederland verbindt Europa* en *Nu leren wat later is*.

4. Bijdrage doelen en ambities

Het Toukomstpanel nam bij de selectie van projecten de bijdrage aan de doelen en ambities van Nationaal Programma Groningen als leidraad. Dit hoofdstuk gaat over deze bijdrage. Zoals al eerder gemeld, moeten veel projecten hun projectplannen verder uitwerken voordat de beoordelingscommissie ze inhoudelijk kan toetsen op haalbaarheid en op de daadwerkelijke bijdrage aan de doelen en ambities.

Toukomst is onderdeel van Nationaal Programma Groningen, een breed programma waarin gemeenten in het gaswinningsgebied, de provincie Groningen en de Rijksoverheid samenwerken. De centrale doelen van Nationaal Programma Groningen zijn het verbeteren van de brede welvaart en het verbeteren van het imago van de provincie Groningen. Hoe dit moet gebeuren staat in het programmakader dat door de gemeenteraden in het aardbevingsgebied en Provinciale Staten is uitgewerkt en vastgesteld. Hierin staan vier ambities en zes randvoorwaarden (de randvoorwaarden komen terug in de Governance, hoofdstuk 5). De vier ambities zijn: economie, werken en leren, leefbaarheid, natuur en klimaat. Ruimte voor verbetering is er genoeg, zo blijkt uit de nulmeting die voor Nationaal programma Groningen is uitgevoerd.¹

In het programmakader staat ook de werkwijze van Nationaal Programma Groningen. Een onafhankelijke beoordelingscommissie beoordeelt alle programma's en losse projecten. Daarna besluit het bestuur van Nationaal Programma Groningen of bepaalde projecten daadwerkelijk uitgevoerd worden met een bijdrage. Dit geldt ook voor de Toukomstprojecten die het panel gekozen heeft. Het panel heeft die projecten getoetst aan

¹ Nulmeting Nationaal Programma Groningen door CMOSTAMM.

het programmakader, maar de initiatiefnemers moeten hun plannen nog verder uitwerken alvorens ze in te dienen bij en te laten beoordelen door de beoordelingscommissie. Hierbij is veel aandacht voor het uitgangspunt dat de projecten aan zoveel mogelijk ambities en aan alle randvoorwaarden voldoen. De beoordelingscommissie toetst - net als bij andere programma's - voor ieder project of dit voldoende is gedaan. Dit hoofdstuk gaat over de bijdrage van Toukomst aan de ambities van Nationaal Programma Groningen in algemene zin. De precieze bijdrage is pas per project vast te stellen.

Toukomst draagt met haar projecten bij aan de overkoepelende doelen en ambities van Nationaal Programma Groningen om het imago van Groningen en de brede welvaart te verbeteren. De Toukomstprojecten vergroten de aantrekkingskracht van Groningen als toeristische bestemming, als gunstige vestigingslocatie voor bedrijven en als een fijne omgeving om te wonen. Dit heeft bovendien een positief effect op de ontwikkeling van de biodiversiteit en klimaatbestendigheid.

Nationaal Programma Groningen zet in op een sterke en duurzame economie met toekomstgerichte bedrijven en passende werkgelegenheid. Een goed vestigingsklimaat voor nieuwe en bestaande bedrijven en verdere verduurzaming van bedrijven zijn belangrijke voorwaarden voor het behalen van deze doelstellingen. Toukomst verbetert de randvoorwaarden voor hoogwaardige economische groei, investeert in een aantrekkelijke omgeving om te wonen, werken en recreëren en investeert gericht in (maatschappelijk) ondernemerschap en in deelsectoren met groeipotentieel (maakindustrie, circulaire economie, vrijetijdseconomie).

De door het Toukomstpanel gekozen speerpunten sluiten goed aan bij de speerpunten van het thematische programma van de provincie Groningen en bij de lokale programma's van gemeenten. Daarom trekt Toukomst samen met deze programma's op.

Steeds meer regionale economische studies laten zien dat de aantrekkelijkheid van de woon- en leefomgeving als onderdeel van het ondernemersklimaat, een belangrijke factor is die de regionale economische ontwikkeling bepaalt. Binnen de provincie Groningen zijn de verschillen in economische ontwikkeling groot. De economie in de stad groeit, terwijl andere delen van de provincie achterblijven, zo blijkt uit onderzoek van Ponds en Van Woerkens². Ander onderzoek laat zien dat vooral investeringen in het ondernemersklimaat nodig zijn om de ontwikkeling van de werkgelegenheid te bevorderen³. De kwaliteit van de woon- en leefomgeving met aantrekkelijke voorzieningen kunnen hier aan bijdragen⁴.

De economisch gerichte investeringen van Toukomst richten zich voor een belangrijk deel op het gebied buiten de stad Groningen. Investeren in de aantrekkelijkheid van het landschap rondom de stad Groningen kan ook een belangrijke positieve bijdrage leveren aan de ontwikkeling van de stad met een aantrekkelijke omgeving om te wonen en recreëren⁵.

² Ponds, R. & C. van Woerkens, 2019. Groeien in Groningen. Utrecht. Atlas voor Gemeenten.

³ Oevering, R. & O. Raspe, 2020. Regionaal economische verschillen fors toegenomen. ESB.

⁴ Raspe, O., M. van den Berge en T. de Graaff, 2017. Stedelijke regio's als motoren van economische groei. PBL-publicatienummer 2901.

⁵ Ponds, R. & C. van Woerkens, 2019. Groeien in Groningen. Utrecht. Atlas voor Gemeenten.

4.1 Economie

Met verschillende projecten investeert Toukomst gericht in ondernemerschap en economische ontwikkeling. Economie is geen doel op zich. Geheel in lijn met het programmakader maakt Toukomst altijd combinaties met de andere ambities van Nationaal Programma Groningen. Naast investeringen die leiden tot het versterken van de vrijetijdssector, investeert Toukomst op innovatieve projecten die in een aantal kansrijke en toekomstgerichte sectoren in de provincie werkgelegenheid bieden voor alle lagen van de beroepsbevolking: vrijetijdseconomie, voedselproductie en landbouw, circulaire economie en de maakindustrie.

Kansen voor vrijetijdseconomie

De vrijetijdssector is één van de groeisectoren in de provincie Groningen. Door corona heeft deze sector het zwaar te verduren en tegelijk bleek juist afgelopen zomer overduidelijk dat er nog enorme kansen zijn voor onze provincie. Een blik naar onze buurprovincies leert dat investeren in de vrijetijdssector en recreatie een kwestie is van een lange adem en dat het verschillende doelen dient. Fryslân en Drenthe laten zien dat een sterke vrijetijdssector bijdraagt aan brede welvaart, ondernemerschap en imago. Toukomst draagt hier bijvoorbeeld aan bij door alle verhalen en routes te bundelen en toegankelijk te maken voor Groningers en toeristen (*Kiekn & Doun* en *Touripedia*), meer bezinningstoerisme aan te trekken door stilteruimtes en kuuroorden (*Het stille goud van Groningen*) en door theatervoorstellingen met landelijke aantrekkingskracht op te voeren (*Zummerbühne*). Samen met andere Toukomstprojecten zorgen zij straks voor een economische spin-off in verschillende branches, zoals toerisme, recreatie en landbouw.

Maakindustrie en landbouw

Diverse Toukomstprojecten investeren direct in economische ontwikkeling. Onder andere een project dat Groningse bedrijven betreft in de groeiende markt van waterstof (*Waterstofbanen in de maakindustrie*). Andere voorbeelden zijn: het project dat een duurzame circulaire keten opzet op het gebied van textiel met bestaande ondernemers (*Groningen werkt Circulair*), het project dat samen met jonge agrarische ondernemers het Groningse voedselsysteem toekomstbestendig maakt (*Route 2040*) en - als voorbeeld voor de rest van Nederland - het project dat korte ketens ontwikkelt om streekproducten in de supermarkt te krijgen (*Oogst van Groningen*). Deze projecten dragen bij aan het vergroten van de werkgelegenheid door bestaande activiteiten te stimuleren en nieuwe sectoren aan te boren. Dit leidt direct en indirect tot meer banen in de provincie.

4.2 Werken en leren

Nationaal Programma Groningen investeert in onderwijs en vakmanschap. Inzetten op passend onderwijs, minder schoolverlaters en bij- of omscholing zorgt voor een betere match tussen banen en de beroepsbevolking. Toukomst draagt bij aan de toekomst van jonge Groningers met projecten die nieuwe lesonderwerpen binnen het basisonderwijs mogelijk maken (*Filosofie voor elke leerling in Groningen en Nu leren wat later is*) en praktijkgericht onderwijs aanbieden (*Een kansrijke generatie*). Deze projecten stimuleren de persoonlijke ontwikkeling van kinderen en jongeren. Nieuw Vakmanschap verbindt bovendien jongeren aan het bedrijfsleven, wat op termijn zorgt voor meer passende werkgelegenheid in de provincie. Een directe relatie tussen werken en leren komt binnen Toukomst ook aan bod. Het project Groningen werkt circulair zet werkplaatsen op waar studenten, mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en werkzoekenden gebruik van kunnen maken.

4.3 Leefbaarheid

De projecten van Nationaal Programma Groningen dragen bij aan een leefbare provincie. De Toukomstprojecten zijn gericht op sociale, culturele en maatschappelijke projecten die helpen om het welbevinden van inwoners te vergroten op korte en lange termijn.

Vertellen van verhalen

Door de gaswinning staat de leefbaarheid in delen van de provincie onder druk en is het vertrouwen van inwoners enorm geschaad. Er is alles aan gelegen om de positie van deze regio te verbeteren. Dit begint bij het oplossen van fysieke problemen, maar ook erkenning en verwerking zijn hierin belangrijke aspecten. Inwoners willen dat het verhaal over de gaswinning wordt verteld. Verhalen over verleden, heden en toekomst hebben een belangrijke plek gekregen binnen Toukomst, met name in de Toukomstprojecten die gaan over kunst en cultuur zoals *Aardbeving beleving*, *DE BARST*, *Gronings Vuuren* en *Zummerbühne*. Het project *Vergroenen bestaande en verlaten gaswinlocaties* maakt de combinatie tussen geschiedenis, cultuur en natuur.

Fysieke leefomgeving

Kenmerkend voor het Ommeland is de schoonheid van het Groninger landschap, iets wat veel Groningers hoog waarderen. Met de Landschapswerkplaats krijgt het landschap een belangrijke plek binnen Toukomst. Behoud, verbetering, duurzame ontwikkeling en samenwerking staan voorop. Ook het beter ontsluiten van het landschap voor inwoners draagt bij aan de aantrekkelijkheid van de leefomgeving. Juist afgelopen coronajaar ervaren veel inwoners wat de waarde is van een aantrekkelijke omgeving om in te wandelen of te fietsen.

Gezondheid en welbevinden

Zowel fysieke als mentale gezondheid spelen een rol in de Toukomstprojecten. Vaak zit het thema gezondheid verankerd in de projecten die gaan over een gezonde leefomgeving, biodiversiteit en vergroening. Daarnaast kregen zorginnovaties, zoals het ontwikkelen van een betaalbaar exoskelet (*Revalidatie Expertisecentrum*), het dichterbij brengen van de AED direct bij de burgerhulpverlener (*BurgerHart Groningen*) en innovatieve woonvormen ontwikkelen die beter aansluiten op het ouder worden en mensen met een beperking (*Zo willen wij wonen*), een plek binnen Toukomst. Ook het verbeteren van de mogelijkheden om te wandelen en fietsen in de directe leefomgeving leveren een positieve bijdrage aan de gezondheid en het welzijn van inwoners.

4.4 Natuur en klimaat

Nationaal Programma Groningen zet zich in voor een aantrekkelijke leefomgeving, eerlijke energietransitie, klimaatbestendigheid, natuurbehoud en circulaire landbouw. Natuur en klimaat loopt als een rode draad door Toukomst. Het Toukomstpanel gaf het thema duurzaamheid mee als randvoorwaarde voor het vervolg van Toukomst. Duurzaamheid komt dan ook in veel van de gekozen projecten aan bod.

Alle gekozen Toukomstprojecten dragen bij aan een duurzame toekomst, bijvoorbeeld door het realiseren van groene daken binnen parapluproject Roemte!, het ontwikkelen van duurzame vormen van landbouw binnen *Route 2040*, het vergroten van de biodiversiteit door het realiseren van groene bermen in *Bermen komen tot leven* en *Tiny Forests* en door het *Vergroenen van bestaande en verlaten gaswinningslocaties*.

Vooraf het parapluproject Landschapswerkplaats levert een aanzienlijke bijdrage aan de ambities voor Natuur en klimaat. De kracht van de Landschapswerkplaats is de integrale aanpak. Werken aan biodiversiteit draagt altijd bij aan de mogelijkheden voor recreatief medegebruik en biedt daarmee kansen voor de vrijetijdseconomie en het maakt de fysieke leefomgeving voor inwoners aantrekkelijker.

5. Randvoorwaarden en risico's

5.1 Randvoorwaarden

Alle projecten en programma's binnen Nationaal Programma Groningen worden getoetst op hun bijdrage aan de vier ambities en moeten voldoen aan zes randvoorwaarden. Eerst door een onafhankelijke beoordelingscommissie en daarna door het bestuur van Nationaal Programma Groningen. De zes randvoorwaarden zijn:

- Inwonersparticipatie: inwoners en stakeholders zijn genoeg betrokken bij het vormgeven en de uitvoering van het project.
- Integraliteit: het project draagt bij aan meerdere ambities en er is geen negatief effect op één van de ambities.
- Proportionaliteit: het project is de meest efficiënte en effectieve manier om een bijdrage te leveren aan het realiseren van de ambities van Nationaal Programma Groningen.
- Samenhang: er is voldoende samenhang met andere projecten en programma's van Nationaal Programma Groningen of daarbuiten.
- Toekomstbestendigheid: het project levert een structurele bijdrage en er is sprake van een langetermijneffect.
- Cofinanciering: het hefboomeffect van de projecten is zo groot mogelijk, er is zoveel mogelijk sprake van extra investeringen naast de middelen die vanuit Nationaal Programma Groningen beschikbaar komen.

Toukomst is één van de onderdelen van Nationaal Programma Groningen en de Toukomstprojecten voldoen daarom aan de randvoorwaarden van het programma. In de kantlijn geven we bij elke randvoorwaarde een voorbeeld van een Toukomstproject.

Participatie

Toukomst geeft samen met inwoners van de provincie Groningen de toekomst vorm. In het proces ontstond een grote mate van betrokkenheid, waarbij inwoners uit alle hoeken van de provincie van zich lieten horen. De ingezonden 900 ideeën en de 59 Toukomstprojecten getuigen hiervan. Het is van belang dat deze betrokkenheid behouden blijft voor het vervolg van Toukomst. Indieners en meedenkers, organisaties en bedrijven blijven volop participeren binnen de voorgestelde organisatiestructuur.

Indieners en meedenkers

Veel indieners en meedenkers zijn al vanaf het begin betrokken bij Toukomst. Deze actieve betrokkenheid wil Toukomst behouden en versterken. De indieners van de gehonoreerde projecten en ideeën werken 'hun' project verder uit, met ondersteuning van Team Toukomst. Als zij dat willen dan krijgen zij ook een rol bij de uitvoering. Deze kan klein (bijvoorbeeld in een rol van adviseur) of groot zijn (bijvoorbeeld als uitvoerder). Als een project of idee geen 'eigenaar' heeft, voert Team Toukomst tijdelijk de regie en verbindt het project zo snel mogelijk aan andere personen of partijen.

Niet-gekozen projecten

Er zijn ook ingediende projecten die niet gekozen zijn door het Toukomstpanel. Daarmee zijn deze ideeën niet in de prullenbak beland. Veel initiatiefnemers gaan zelf door en we bekijken

Voorbeeldproject

Zo willen wij wonen: woonvormen voor ouderen

Dit project is bedacht door meer dan tien initiatiefnemers met verschillende achtergronden. De aangesloten inwoners, stichtingen, lectoren en ondernemers hebben allemaal hetzelfde doel: nieuwe woonvormen ontwikkelen die beter aansluiten bij ouderen met een beperking. Het is een hechte projectgroep met burgerparticipatie voorop. Naast het opzetten van acht nieuwe woonvormen willen zij met name participatie vergroten door het huidige platform te behouden. Daar kan iedereen terecht met vragen, wensen en ideeën.

of we deze projecten op een andere manier kunnen realiseren. Vanuit het programmabureau helpen we deze initiatieven verder op weg. Zo zijn de relevante gemeenten en provincies al geïnformeerd over deze projecten en ideeën en we bewaren ze ook ter inspiratie op onze website. Nationaal Programma Groningen organiseert bovendien regelmatig fondsendagen. De initiatiefnemers krijgen hier de kans om in gesprek te komen met verschillende (ook landelijke) fondsen. Zo kunnen ze mogelijk toegang krijgen tot middelen waarmee ze hun project kunnen uitvoeren. We blijven deze groep betrokken Groningers informeren over Toukomst en nodigen ze uit om aan andere Toukomstprojecten mee te doen.

Bewoners

Tot nu toe zijn veel inwoners van de provincie Groningen betrokken bij de Toukomstprojecten. Er zijn ook veel inwoners die de projecten niet kennen en niet weten wat Toukomst of Nationaal Programma Groningen is. Zeker als een project invloed heeft op de directe leefomgeving van inwoners, is het heel belangrijk dat zij ook kunnen zien wat eventuele plannen zijn en nog kunnen meedenken over de precieze uitvoering en over aanpassingen van een ontwerp of plan. Ook moet er ruimte zijn voor het uiten van zorgen en bezwaren. Juist voor Toukomst is draagvlak onder bewoners, stichtingen en verenigingen van groot belang.

Ondernemers

Toukomst betreft naast bewoners ook ondernemers bij de uitvoering van de Toukomstprojecten. In sommige gevallen waren ze al betrokken bij de uitwerking tot nu toe. Voor veel projecten komen de kansen voor ondernemers pas na de start. Juist vanwege het belang van de economische impact van Toukomst zoeken we zo veel mogelijk contact met

ondernemers uit de directe omgeving van een project, vanwege het draagvlak en de inbedding van een project in de omgeving. Creatieve ideeën van inwoners kunnen een project sterker maken. Werkzaamheden die uit Toukomst voortvloeien gunnen we zoveel mogelijk aan lokale ondernemers, uiteraard met naleving van de wet- en regelgeving (zoals op het gebied van aanbesteding en staatssteun) die van toepassing is. Zo heeft het Toukomstgeld een zo groot mogelijke impact in de regio.

Organisaties en belangengroepen

Verbinden van en samenwerken met diverse organisaties en belangengroepen is essentieel voor het slagen van Toukomst. De projecten werken in hun projectaanvraag uit op welke manier ze organisaties en belangengroepen betrekken. Team Toukomst zorgt ook voor verbinding met deze organisaties en fungeert als aanspreekpunt. De parapluprojecten Landschapswerkplaats en Roemte! zijn bij uitstek een middel om de samenwerking tussen verschillende partijen in de regio te organiseren. Binnen deze projecten is ruimte voor verschillende organisaties met uiteenlopende visies en doelstellingen om mee te doen. Door de constructieve en flexibele houding van organisaties die we tot nu toe ervaren, hebben we er vertrouwen in om er gezamenlijk een succes van te maken voor de toekomst van Groningen.

Overheden

Toukomst is onderdeel van Nationaal Programma Groningen. Het nationaal programma werkt nauw samen met de provincie Groningen, alle Groningse gemeenten en het Rijk. Ook de waterschappen zijn een belangrijke partner. Gemeenten en provincie bepalen de ruimtelijke kaders voor de Toukomstprojecten. Veel Toukomstprojecten raken aan bestaand beleid en plannen van overheden. In de Landschapswerkplaats en Roemte! zoeken we naar

de beste combinaties en samenwerkingen. Alle Toukomstprojecten leggen in hun voorstel uit hoe ze gaan zorgen voor integraliteit en samenhang. Bij de begeleiding stimuleren we initiatiefnemers om zich goed te informeren over kaders, beleid en plannen van overheden en te zorgen dat hun project hier goed in past. Bijvoorbeeld door al in de verkennende fase contact te hebben met de gemeente over het bestemmingsplan van de beoogde plek. Team Toukomst houdt bovendien in de gaten welke verbanden er te leggen zijn met Europese programma's en met rijksbeleid.

Integraliteit

Integraliteit van de projecten is één van de punten waar de beoordelingscommissie scherp op toetst. Gedurende het hele proces besteedt Toukomst aandacht aan de integratie van de vier ambities van Nationaal Programma Groningen in de Toukomstprojecten en het Toukomstbeeld: economie, werken en leren, leefbaarheid en natuur en klimaat. Het bundelen van ideeën tot grote projecten versterkte deze integraliteit en leidde tot gelaagde projecten die telkens bijdragen aan meerdere ambities van Nationaal Programma Groningen. Bovendien beoordeelde het Toukomstpanel de projecten aan de hand van deze vier ambities en legde in zijn advies bij bepaalde projecten extra accenten om de integraliteit te bevorderen. Voorbeelden hiervan zijn: het idee *Groene daken* is ondergebracht bij het parapluproject Roemte!, diverse projecten kregen de voorwaarde mee om samen te werken met andere projecten (bijvoorbeeld bij *Zummerbühne* en *Gronings Vuur*) en projecten die zich in eerste instantie richtten op één ambitie zijn geadviseerd zich te verbreden met andere doelstellingen (zoals *BurgerHart Groningen*) om het project zo integraler te maken.

Team Toukomst zal scherp zijn op deze accenten en van de projectgroepen vragen om nog integraler te werken. Is het bijvoorbeeld mogelijk om scholieren en studenten te koppelen aan een project? Biedt het kansen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt? Hoe zit het met de CO2-uitstoot? En hoe zorgen we dat dit project zoveel mogelijk banen oplevert?

Voorbeeldproject

Oogst van Groningen

Het project *Oogst van Groningen* zorgt ervoor dat Groningers meer lokaal geproduceerd eten consumeren. Dit gebeurt door aan de slag te gaan met vernieuwende experimenten op het gebied van duurzame landbouw, verwerking en logistiek. Het project draagt bij aan alle ambities van Nationaal Programma Groningen. De groeiende vraag naar lokaal geproduceerd en verwerkt eten en drinken versterkt de economie. Dit zet het thema 'lokaal produceren en consumeren' meer op de kaart, wat leefbaarheid vergroot. Door op een duurzame en natuurinclusieve manier te produceren, bevordert het project de ambitie natuur en klimaat. Het project werkt samen met onderwijsinstellingen aan de experimenten, wat de ambitie werken en leren stimuleert.

Proportionaliteit

Alle projecten van Toukomst dragen op hun eigen manier bij aan een verbetering van brede welvaart en een positief imago van Groningen. Elk project draagt daar op een eigen manier. Er zijn projecten die zich primair richten op het creëren van banen en projecten die er vooral voor zorgen dat Groningers zich meer verbonden voelen met elkaar. De financiële bijdragen vanuit Toukomst verschillen ook per project. De bijdragen voor projecten lopen uiteen van € 25.000, - tot projecten waar 5 miljoen euro voor is gereserveerd. Bij elk project is het de uitdaging de bijdrage vanuit Toukomst op de meest effectieve manier in te zetten om de gestelde doelen te realiseren. Hierbij maken we gebruik van expertise vanuit de initiatiefnemers, of we schakelen dit extern in als extra kennis nodig is. We proberen met de projecten een zo groot mogelijke hefboom te realiseren. Op die manier is het Toukomstgeld een aanjager om de gewenste beweging in Groningen op gang te brengen.

Voorbeeldproject

Roemte!

Het project Roemte! bestaat uit verschillende onderdelen die allemaal op hun eigen manier bijdragen aan de proportionaliteit van dit project. Zo begeleiden we de initiatiefnemers en is er startkapitaal beschikbaar, waardoor Toukomst met beperkte middelen veel investeringen doet in de provincie. Door geld te lenen van banken investeert Roemte! in panden en verhuurd ze aan initiatiefnemers. Omdat de initiatieven financieel gezond moeten zijn, komt er ook geld terug in de vorm van huur. Hierdoor kan Roemte! nieuwe panden aankopen en als een revolverend fonds werken, waardoor de hefboom steeds groter wordt.

Samenhang

Toukomst draait om 'samen'. Daarom sturen we op samenhang tussen de Toukomstprojecten en op samenhang met de andere onderdelen van Nationaal Programma Groningen. We dagen onszelf continu uit om samenhang met andere initiatieven in Groningen voor elkaar te krijgen, want alleen zo zorgen we voor een optimaal effect.

Team Toukomst borgt goede samenhang met de programma's van Nationaal Programma Groningen en het beleid van de gemeenten, provincie, Rijksoverheid en de Europese Unie. Dit gaat deels automatisch omdat de thematiek waaruit Toukomst voortkomt aansluit op bestaande ambities van lokale overheden, of deze verrijkt met nieuwe invalshoeken. Team Toukomst blijft continu met overheden in gesprek. Dit opent deuren en zorgt voor zoveel mogelijk samenhang.

Team Toukomst legt verbindingen tussen de verschillende Toukomstprojecten. De creatieve initiatiefnemers van *Gronings Vuur* zijn welkom bij *Nieuwe Zaaiplaatsen* en we gaan ervoor zorgen dat de mkb'ers van *Waterstofbanen in de maakindustrie* bij scholen langsgaan om daar *Nu te leren wat later is*.

Voorbeeldproject

Kansrijke generatie: de toekomst van Groningen

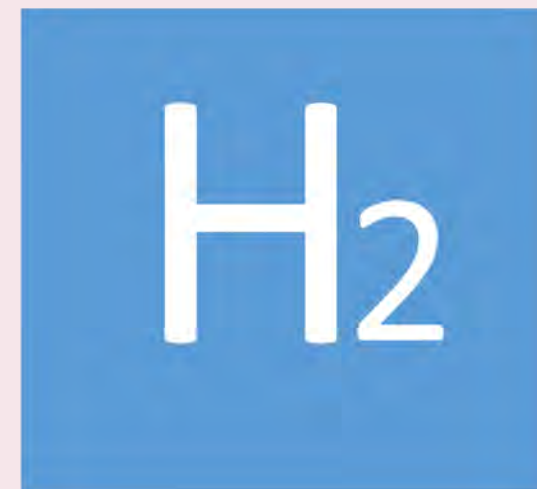
Het Toukomstproject *Kansrijke Generatie* zorgt voor een aanvullend praktijkgericht lesprogramma voor het basisonderwijs. Uit de schoolbanken en in de praktijk aan de slag, bijvoorbeeld: in de natuur, op het gebied van beweging, voeding, techniek, theater, sociale competenties en werk. De initiatiefnemers van dit Toukomstproject werken daarbij nauw samen met het project 'Tijd voor Toekomst' dat uitgevoerd wordt vanuit het lokale en thematisch programma. Ook zoekt het project verbinding met het Toukomstproject *Nu leren wat later is* en zijn contacten gelegd met het ministerie van Onderwijs.

Toekomstbestendigheid

De beschikbare 100 miljoen euro voor Toukomst is bedoeld voor toekomstgerichte investeringen. De projecten die zijn gekozen door het Toukomstpanel zijn getoetst op toekomstbestendigheid. Bovendien zijn de projecten beoordeeld op haalbaarheid op korte termijn en financiële gezondheid op lange termijn. De Toukomstprojecten kunnen straks op eigen benen staan en zijn dan niet meer afhankelijk van Toukomstgeld of andere subsidies. In de begeleiding stimuleert Team Toukomst de projectgroepen na te denken over hoe hun project structureel kan blijven bestaan. Samen met initiatiefnemers onderzoeken we hoe ze met hun eigen omzet hun eigen exploitatiekosten kunnen dekken. De projecten werken uit hoe ze de komende jaren de bijdrage van Toukomst afbouwen en, indien nodig, aanvullen met andere budgetten. Het uitgangspunt is dat het Toukomstgeld beschikbaar is voor een investering en niet voor exploitatie. Ook is bij de uitwerking aandacht voor beheer en onderhoud op lange termijn. Zo geeft Toukomst de projecten geen tijdelijke impuls, maar een blijvende plek in de Groningse samenleving.

De aanpak van nu bepaalt hoe inwoners tegen het vervolg van Toukomst aankijken. Door nu al projecten uit te werken en snel te starten met de eerste pilots, laten we op korte termijn de eerste resultaten zien. Zo ervaren inwoners de daadkracht van Toukomst. Door de zichtbare resultaten over de looptijd van het nationaal programma te verspreiden, houdt de zichtbaarheid van deze daadkracht stand. Inwoners zien wat er blijvend gebeurt en dat gaat gepaard met een groeiend vertrouwen in Toukomst, het nationaal programma en daarmee in de overheid.

Voorbeeldproject

Waterstofbanen in de maakindustrie

De indieners van het project Waterstofbanen in de maakindustrie zorgen ervoor dat het Groningse mkb ook profiteert van de waterstoftransitie in de provincie. Samen met Groningse mkb'ers produceren zij groene waterstof en stellen deze goedkoop beschikbaar. Deze productie van waterstof wordt op termijn opgeschaald als er voldoende afzet is en dankzij dit project krijgen Groningse mkb'ers een rol in deze economie van de toekomst.

Toukomst is een uniek burgerparticipatieproject. De projecten zijn van inwoners, voor inwoners en bedacht door inwoners. Ook de overheid speelt hierin een rol, en de hierboven geschetste resultaten geven vertrouwen. Met elkaar voeren we de projecten uit en samen zien we wat het oplevert. Dit vergroot wederzijds begrip, zowel tussen inwoners onderling als tussen inwoners en de overheid. De Toukomstprojecten dragen daarmee op langere termijn bij aan de sociale cohesie.

Cofinanciering

Het budget van 100 miljoen euro is onvoldoende om alle gekozen Toukomstprojecten volledig te financieren. Het Toukomstpanel stelt het zoeken naar cofinanciering als voorwaarde voor het verkrijgen van Toukomstgeld. Ook in het programmakader van Nationaal Programma Groningen is cofinanciering één van de randvoorwaarden waar alle projecten aan moeten voldoen. Dit bevordert namelijk de toekomstbestendigheid van projecten doordat ze niet afhankelijk worden van één financieringsbron. Bovendien zorgt het aantrekken van externe financiering voor een hefboomeffect. Voor een aantal projecten zal gelden dat het Toukomstpanel of het bestuur van Nationaal Programma Groningen een harde eis stelt voor het cofinancieringspercentage, bijvoorbeeld 25% of 50%. Voor andere projecten geldt geen harde eis voor het cofinancieringspercentage, wat niet betekent dat er dus geen cofinanciering hoeft te zijn. Toukomst legt de lat hoog: hoe meer cofinanciering een project aantrekt, hoe beter. Er is dus sprake van een inspanningsverplichting, waarbij duidelijk is dat er actief naar cofinanciering gezocht is. Team Toukomst biedt hierbij de nodige ondersteuning.

5.2 Risico's en maatregelen

Toukomst brengt uitdagende projecten tot uitvoering. Dat doen we op een verantwoorde manier door vooraf over de risico's en kansen na te denken; per project en vanuit Toukomst als geheel. Dit doen we jaarlijks en dankzij deze analyse vergroten we de kansen en verkleinen we de risico's. In bijlage 1 is deze eerste analyse te vinden.

Voorbeeldproject

Zummerbühne

Zummerbühne is een groots openlucht muziektheaterspektakel, dat jaarlijks met een nieuwe voorstelling op een andere locatie in de provincie neerstrijkt. De kracht van *Zummerbühne* zit vooral in het rondreizende element. Door de voorstellingen op meerdere plekken te spelen, krijgen verschillende gemeenschappen economisch en cultureel een zetje in de rug. Voor *Zummerbühne* reserveert het Toukomstpanel een bedrag van 3 miljoen euro voor een periode van vijf jaar. De initiatiefnemers van *Zummerbühne* verdubbelen dit bedrag minimaal met cofinanciering. Elk jaar wordt de bijdrage vanuit Toukomst iets lager, wanneer inkomsten door kaartverkoop en sponsoring toenemen. Naast de inkomsten uit kaartverkoop, wordt met toenemende bezoekersaantallen extra verdiend op bijvoorbeeld horeca, groepsarrangementen en programma's.

6. Planning

Met het bestuurlijk akkoord tot het uitvoeren van het Toukomstadvies, werken de initiatiefnemers de projecten verder uit, met ondersteuning van Team Toukomst. In bijlage 2 staat de verwachte aanvraagdatum per project.

Eerste projecten: juli 2021

Een aantal groepen is al zo ver met het uitwerken van het project dat deze tegelijkertijd met het Programmaplan ingediend worden. Bij goedkeuring van de projectplannen door het bestuur van Nationaal Programma Groningen, en na eventuele vaststelling van dit Programmaplan door Provinciale Staten, beginnen er in de zomer van 2021 meteen dertien projecten met de uitvoering.

Tweede aanvraagronde: oktober 2021

Begin oktober stelt het bestuur van Nationaal Programma Groningen het tweede deel van de uitgewerkte Toukomstprojecten vast (mits de beoordelingscommissie een positief advies geeft). De verwachting is dat hier een twintigtal projecten onderdeel van zijn. De resterende projecten hebben meer tijd nodig om tot een goed projectplan te komen, bijvoorbeeld om het haalbaarheidsonderzoek nog verder uit te werken. Deze projecten moeten uiterlijk in oktober 2022 beginnen met de uitvoering. Als dat niet lukt, dan bepaalt het bestuur van Nationaal Programma Groningen of er andere partijen zijn die de uitwerking en uitvoering van deze projecten op zich kunnen nemen, of dat het project met dit budget niet uitvoerbaar is en de gereserveerde middelen voor dit project weervrijvallen in het algemene budget van Toukomst.

Meerjarige planning

Jaarlijks kijken we samen met het Toukomstpanel en de initiatiefnemers van de projecten vooruit naar het volgende jaar. Deze momenten gebruiken we om verbindingen te leggen en om accenten te verschuiven. Daarnaast vindt in 2023 de tussenevaluatie van Nationaal Programma Groningen plaats. Aan de hand van de evaluatie wordt in de tweede helft van 2023 besloten hoe we de resterende 5 miljoen euro van Toukomst uitgeven.

	2021			2022				2023			
	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
Eerste aanvraagronde (13 projecten)	X	Uitvoering van de projecten									
Tweede aanvraagronde		X	Uitvoering van de projecten								
Derde aanvraagronde			X	Uitvoering van de projecten							
Vierde aanvraagronde				X	Uitvoering van de projecten						
Vijfde aanvraagronde					X	Uitvoering van de projecten					
Roemte!		X	Uitvoering van Roemte!								
Landschapswerkplaats		X	Uitvoering van de landschapswerkplaats								

X = Indieningsmoment bij Nationaal Programma Groningen, waarna de beoordelingscommissie advies geeft en het bestuur een besluit neemt over de projecten.

7. Financiën

7.1 100 miljoen euro

Binnen Nationaal Programma Groningen is 100 miljoen euro gereserveerd voor Toukomst. In Toukomst hebben we voor 94 miljoen euro voor reserveringen opgenomen binnen drie programmalijnen.

Er is tot nu toe 1 miljoen euro uitgegeven om het proces van Toukomst te begeleiden en om tot dit Programmaplan te komen. Kosten die de organisatie van Toukomst vanaf nu maakt, dekt het algemene budget van het programmabureau van Nationaal Programma Groningen. Van projecten die niet volledig uitgevoerd worden, of waarbij eventuele financiële meevallers zijn, stroomt het resterende geld terug naar de kas van Toukomst en dit wordt op een later moment aan projecten toegekend. Ditzelfde geldt voor de resterende 5 miljoen euro. Die houden we beschikbaar om op een later moment aan projecten toe te kennen en om btw-afrachten naar het btw-compensatiefonds te financieren.

In bijlage 2 staat een overzicht met de bedragen die het Toukomstpanel adviseert voor de verschillende Toukomstprojecten. Het gaat hier om reserveringen. Niet voor alle projecten is duidelijk of de reservering uiteindelijk volledig wordt gebruikt, aangezien nog niet alle projecten volledig zijn uitgewerkt. In 2023 is er samen met Nationaal Programma Groningen een grote evaluatie. Aan de hand van deze evaluatie worden de eventueel resterende middelen verdeeld en krijgen deze ook een bestemming.

Reserveringen 100 miljoen voor Toukomst

7.2 Middelen van de Rijksoverheid

Het budget van Toukomst staat gereserveerd bij de Rijksoverheid. Na goedkeuring van het bestuur van Nationaal Programma Groningen, beschikt de Rijksoverheid deze middelen via een Specifieke Uitkering naar het programmabureau van Nationaal Programma Groningen. Het programmabureau zorgt er op haar beurt voor, dat het budget beschikbaar komt voor de uitvoerders van de projecten. Hiervoor gebruikt het programmabureau verschillende arrangementen, afhankelijk van het project. In de praktijk zijn dit vooral incidentele subsidies, subsidieregelingen en opdrachten die we na een aanbestedingsprocedure starten. Aangezien de middelen voor Toukomst via de provinciale begroting gaan, gebruiken we hierbij de beschikbare deskundigheid en ondersteuning vanuit de provincie Groningen.

7.3 Staatssteun en regels rondom subsidies en aanbestedingen

Op het budget van Toukomst zijn de reguliere overheidsregels van toepassing, zoals (Europese, landelijke of provinciale) regelgeving rondom staatssteun, subsidies en aanbestedingen. Belangrijk zijn hierbij met name de Europese regelgeving rondom staatssteun en de bijbehorende vrijstellingsverordeningen. Ook zijn de nationale subsidieregels (beschreven in de Algemene wet bestuursrecht) en de provinciale subsidieregels (beschreven in de Kaderverordening subsidies provincie Groningen 2017 en de Procedureregeling subsidies provincie Groningen 2018) van belang. Deze regels kunnen ingewikkeld zijn en Team Toukomst ondersteunt de initiatiefnemers en uitvoerders van de projecten maximaal, zodat ze hun projectvoorstellen op een rechtmatige manier kunnen uitvoeren. In de praktijk kan dat bijvoorbeeld betekenen dat een project niet in één keer het hele bedrag ontvangt, maar dat dit in jaarlijkse overboekingen gebeurt, waarbij de laatste 20% pas na de eindrapportage overgemaakt wordt.

7.4 Cofinanciering

De middelen voor Toukomst hebben een hefboomfunctie. De investeringen lokken allerlei andere investeringen uit en trekken andere middelen aan, of worden bij de uitvoering gekoppeld aan lopende investeringen. Voor alle Toukomstprojecten wordt zoveel mogelijk gezocht naar cofinanciering. Dat is een voorwaarde vanuit Toukomst waarop de beoordelingscommissie toetst. We kijken voor cofinanciering nadrukkelijk ook naar Europese en nationale middelen. Soms zijn er koppelingen mogelijk met onderdelen vanuit het lokale en thematische programma van Nationaal Programma Groningen. Vanuit reguliere gemeentelijke begrotingen is de ruimte voor cofinanciering zeer beperkt.

8. Monitoring en rapportage

Dit Programmaplan beschrijft hoe Toukomst bijdraagt aan de toekomst van Groningen. Een provincie waar het goed wonen, werken en recreëren is. Door jaarlijkse monitoring maken we inzichtelijk in hoeverre Toukomst slaagt in haar missie. Ook gebruiken we deze voortgangs- en effectrapportage bij de jaarlijkse actualisaties van Toukomst. Deze manier van werken wordt toegepast binnen alle programma's van Nationaal Programma Groningen.

Voortgangsrapportages

We maken jaarlijks een voortgangsrapportage over hoe het staat met de verschillende projecten. De projecten leveren hiervoor elk half jaar informatie aan. Het programmabureau onderhoudt het contact met de uitvoerders en houdt op die manier de voortgang in de gaten.

Effectrapportages

1. Monitoring op ambities en indicatoren

E&E advies, Aletta Jacobs School of Public Health en CMO STAMM doen jaarlijks onderzoek naar de programma's van Nationaal Programma Groningen, dus ook naar Toukomst. In de jaarlijkse rapportages maken zij per ambitie met indicatoren inzichtelijk hoe Groningen zich ontwikkelt en op welke ambities nog meer inzet nodig is. De indicatoren staan in dit Programmaplan bij de drie programmalijnen in een tabel. De drie partijen analyseren ook de projectaanvragen van de Toukomstprojecten. In deze projectaanvragen staat hoe de individuele projecten bijdragen aan de ambities.

Wij gebruiken de jaarlijkse rapportages om de projecten bij te sturen. Deze rapportages gebruiken we ook bij het bepalen van de inzet van de nog-niet-bestemde financiële middelen voor Toukomst.

2. Elk project eigen monitoring

De projecteigenaren kunnen beginnen met de uitvoering van de Toukomstprojecten als ze duidelijk maken welke resultaten ze willen behalen. Deze resultaten zijn SMART geformuleerd. Ze moeten dus specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdsgebonden zijn. Samen met de uitvoerders van de projecten verzamelen we bij afronding van projecten data voor deze meetbare resultaten, om vast te stellen of een project succesvol was. Bij projecten met een omvang van meer dan 2,5 miljoen euro vragen we tussentijds om deze data, zodat we eventueel bij kunnen sturen en het onderzoeksconsortium (punt 1) al kan zien hoe deze projecten bijdragen aan de ambities van Nationaal Programma Groningen. Projecten onder de 2,5 miljoen euro verantwoorden bij afronding door een uitgebreid financieel- en activiteitenverslag aan te leveren. Hierbij laten ze zien hoe er gescoord is op de resultaten die in het projectplan staan.

3. Programma-indicatoren

Binnen Toukomst hebben we ook SMART-doelen geformuleerd. Deze zijn gericht op:

- Betrokkenheid

Toukomst is een programma met, voor en door Groningers. We vinden het daarom essentieel dat Groningers ook de komende jaren zelf aan zet blijven bij Toukomst. Toukomst kan alleen een succes zijn als deze betrokkenheid groot is.

	Wat willen we weten?	Wat gaan we meten?	Wat is onze streefwaarde?
1	Het aantal organisaties dat als partner meedoet aan de Toukomstprojecten.	Het aantal organisaties (stichtingen of verenigingen, bedrijven etc.) dat er bij de projecten betrokken is.	Een toename van het aantal organisaties dat als partner meedoet per jaar.
2	Het aantal bezoekers bij Toukomstprojecten.	Het aantal bezoekers op open dagen of bij publieke bijeenkomsten.	Een toename van het aantal bezoekers per jaar.
3	Het aantal geïnteresseerden dat op de hoogte blijft van Toukomstprojecten.	- Het aantal unieke bezoekers op de websites van projecten - Het aantal volgers op social media. - Het aantal ontvangers van de nieuwsbrief.	Het opgetelde aantal geïnteresseerden voor Toukomst is 10.000 per jaar.

- Succes en voortgang van de projecten

Je kunt stellen dat het succes van Toukomst afhankelijk is van het succes van de projecten. De projecten zorgen ervoor dat het in onze provincie beter wonen, werken en recreëren is. Indicatoren maken inzichtelijk wat de voortgang van de projecten is.

	Wat willen we weten?	Wat gaan we meten?	Wat is onze streefwaarde?
1	De voortgang van projecten.	Hoeveel procent van de projectdoelstelling behaald is.	Van 80% van de projecten moet minimaal 80% van de projectresultaten gehaald worden.
2	De snelheid van uitvoering van projecten.	In welke fase een project zit: voorbereiding, uitvoering deel 1,2,3, afronding of evaluatie.	Op 31-12-2022 is 50% van de projecten gestart. Op 31-12-2023 75% en op 31-12-2024 is 100% van de projecten in uitvoering.
3	Waar de resultaten van een project terecht komen.	In welke gemeenten de resultaten van een project terechtkomen.	In elke gemeente van de provincie Groningen hebben 15 projecten resultaat geboekt.
4	De bijdrage aan werkgelegenheid.	Geschatte aantal nieuwe directe fte's.	150 fte na 5 jaar.

Evaluatie Toukomst

Onderzoekers van Rijksuniversiteit Groningen en Hanzehogeschool evalueerden het functioneren van het Toukomstpanel en het proces van het maken van het Toukomstadvies. De resultaten van deze evaluatie komen in mei 2021 beschikbaar en staan in de bijlage. In 2023 vindt een uitgebreide evaluatie plaats van Nationaal Programma Groningen en dus ook van Toukomst en de andere programma's.

9. Tot slot

Het Programmaplan Toukomst, dat je net gelezen hebt, is het resultaat van één jaar intensieve burgerparticipatie. Honderden inwoners van de provincie Groningen stuurden ideeën in, honderden waren aanwezig bij de digitale bundelsessies en duizenden Groningers beoordeelden de projecten op de website of via de Toukomstkrant. Uit deze enorme betrokkenheid blijkt de passie die wij als Groningers voelen voor ons landschap, onze mensen en onze gedeelde toekomst. Zonder deze betrokkenheid was dit Programmaplan er nooit geweest en we zijn iedereen die heeft meegewerkt dan ook enorm dankbaar!

De uitvoering

Dit Programmaplan is allesbehalve een eindpunt, het is juist een begin. Hiermee schreven we de richting, spelregels en doelen voor de komende jaren. Zo kunnen we volop aan de slag om samen met initiatiefnemers van projecten, inwoners, organisaties en alle overheden gezamenlijk te werken aan een mooie Toukomst van Groningen. Wij hebben er zin in.

Bijlagen

- Bijlage 1: Risico's en maatregelen
- Bijlage 2: Overzicht projecten met bedragen en streefdatum indiening
- Bijlage 3: Wij zijn Toukomst (alle namen en/of stakeholders)
- Bijlage 4: Advies Toukomstpanel (link naar website)
- Bijlage 5: Eindrapport Evaluatie Toukomstpanel (link naar website)

Bijlage 1: Risico's en maatregelen

Onderstaande tabel beschrijft de belangrijkste risico's voor de uitvoering van het Programmaplan en geeft aan welke kansen worden benut en hoe de risico's worden geminimaliseerd.

Toukomst	Kansen en sterke punten	Risico's	Maatregel
Algemeen	Versterken vertrouwen in de politiek. Vergroten draagvlak inwoners projecten van onderaf. Meer samenwerking en draagvlak met andere relevante organisaties. Versterken van elkaar.	1. Projecten zijn niet ver genoeg in de uitwerking. Onduidelijke begroting en haalbaarheidsonderzoek. 2. Onvoldoende cofinanciering of cofinanciering op lange termijn (duurt te lang). 3. Samenwerking met beleid en andere verheidsorganisaties moet goed gekoppeld worden. De Landschapswerkplaats en Roemte! moeten geen bedreiging worden voor bestaande organisaties. 4. Monitoring en evaluatie vanuit het CBS aan elkaar koppelen. 5. Beschikbare tijd en beschikbaarheid expertise voor uitwerken van de Landschapswerkplaats en Roemte!. Projecten moeten langer wachten met het uitvoeren ervan. Risico dat de daadkracht en het enthousiasme verdwijnt.	1. Per project wordt een begeleider vanuit Toukomst toegekend die ondersteunt met het opstellen van het projectformat en -plan. Deze kennis en kunde wordt in breed overleg gedeeld met andere begeleiders zodat er in alle projecten dezelfde verwachtingen zijn. 2. Ontwikkelen van subsidiestrategie en scenarioplanning. 3. Marktanalyse en samenwerken met organisaties. Koppelen met wat al wordt gedaan. Ook op subsidiegebied (bijvoorbeeld met gemeentelijke subsidies). 4. Indicatoren vanuit het CBS opnemen in de projectdoelstellingen en monitoring per project. 5. Verwachtingsmanagement. Projecten betrekken bij inrichting van de Landschapswerkplaats en Roemte!.

Toukomst	Kansen en sterke punten	Risico's	Maatregel
Ons Verhaal	Meer toerisme (beinningstoerisme). Begrip rondom de aardbevingen bij mensen buiten Groningen vergroten.	1. Het borgen van de financiële continuïteit en exploitatie (bijvoorbeeld <i>Touripedia</i> en <i>Zummerbühne</i>). Hoe worden de projecten na het stopzetten van reguliere subsidie voortgezet?	1. Het haalbaarheidsonderzoek wordt gezamenlijk opgesteld, hierin staat een duurzame exploitatie voorop. Elk project moet zichzelf op termijn kunnen bedruipen. Een andere maatregel is parallel de ontwikkeling en marketing te laten lopen zodat een ticket of abonnement verzekerd is bij de opstart.
Mien Laand	De Landschapswerkplaats bewaakt het overzicht, maakt één integraal plan voor het landschap en bespaart op die manier kosten. De Landschapswerkplaats heeft een sterk netwerken kan belanghebbende partijen optimaal verbinden. Binnen de Landschapswerkplaats zijn er middelen om projecten te versnellen. Vanuit één punt Europese subsidies integraal aanvragen. De financiële middelen van de Landschapswerkplaats worden gebruikt als katalysator voor het aantrekken van cofinanciering. Met de Landschapswerkplaats wordt een integraal routenetwerk opgezet van fiets-, wandel- en vaarverbindingen.	1. Bij een aantal projecten is het moeilijk de kosten in te schatten. 2. De projecten botsen met wensen van (andere) omwonenden waar het gaat om inpassing in het landschap.	1. Gezamenlijk met Team Toukomst gaan we het haalbaarheidsonderzoek opstellen. 2. Vanuit Team Toukomst zullen waar nodig de omwonenden en gemeente betrokken worden bij het project.

Toukomst	Kansen en sterke punten	Risico's	Maatregel
Mit Mekoar	Projecten binnen Roemte! hebben veel kennis en expertise die ze kunnen leveren om de organisatie verder te brengen. Er moet voorkomen worden dat er meerdere ontmoetingsplekken in dezelfde omgeving opgericht worden. Door verkenning binnen Roemte! wordt zoveel mogelijk één middelpunt in het dorp gecreëerd. Roemte! heeft een sterke eigen rendement omdat het een revolverend fonds is. Binnen Roemte! zijn er ook middelen om projecten te versnellen. Vanuit één punt Europese subsidie integraal aanvragen. De financiële middelen van Roemte! worden gebruikt als aanjager voor cofinanciering.	1. Het moet in de praktijk blijken of het fonds voldoende rendement creëert om revolverend te zijn.	1. Het is van belang om een goed haalbaarheidsonderzoek op te zetten alvorens te starten.

Bijlage 2: Overzicht projecten met bedragen en streefdatum indiening

Projecttitel	Beschrijving	Programmalijn	Gereserveerd bedrag	Streefdatum indienen (2021)
DE BARST en Aardbeving beleving	Groots openluchttheater als herinnering aan aardbevingsverleden en beleefmuseum in teken van aardbevingen en gaswinning.	Ons Verhaal	€ 6 mln.	n.t.b.
Sterkere musea voor een sterk Groningen	Een coöperatie waar alle musea in Groningen bij aansluiten en die op democratische wijze de musea versterkt met professionele ondersteuning. Schaalvoordelen, effectievere fondsenwerving, gezamenlijke projecten zijn het doel.	Ons Verhaal	€ 2 mln.	26 maart
Kiekn & Doun en Touripedia	Een Open Source database met verhalen, toeristische trekpleisters, gegevens van locaties etc. wordt beschikbaar gesteld aan een nog op te richten coöperatie van toeristische ondernemers en andere belanghebbenden zoals Marketing Groningen. Iedereen kan gebruik maken van de database om zo een zo optimaal mogelijk product aan de toerist aan te kunnen bieden zonder dat men afhankelijk is van grote partijen als booking.com etc.	Ons Verhaal	€ 2 mln.	9 juli
Zummerbühne	Rondreizend openlucht muziektheaterspektakel, elk jaar ergens anders in de provincie.	Ons Verhaal	€ 3 mln.	26 maart
Het stille goud van Groningen	Groningen als regio voor bezinningstoerisme. Kloosterenclave Ter Apel als start- en eindpunt voor routes door Groningen langs verschillende activiteiten en mogelijkheden tot bezinning. Eerst pilot in Ter Apel met als doel verbinding met de rest van Groningen (Groninger Kerken bijvoorbeeld).	Ons Verhaal	€ 600.000, -	9 juli
Vergroenen bestaande en verlaten gaswinlocaties	Vergroenen (met begroeiing) van bestaande en verlaten gaswinningslocaties; als onderdeel van de landschapswerkplaats.	Ons Verhaal	€ 1 mln.	n.t.b.
Belicht de positieve kant van Groningen in een film	De productie van een film over Groningen.	Ons Verhaal	€ 500.000, -	13 oktober of later
Gronings Vuur	Groningers maken samen met lokale cultuurmakers voorstellingen in alle gemeenten. Looptijd 5 jaar.	Ons Verhaal	€ 2 mln.	9 juli

Projecttitel	Beschrijving	Programmalijn	Gereserveerd bedrag	Streefdatum indienen (2021)
Kolonisten van Groningen	Een bordspel dat de geschiedenis van Groningen vertelt.	Ons Verhaal	€ 25.000,-	
Landschapswerkplaats	Nieuwe manier aan het landschap wordt gewerkt. Initiatiefnemers, lokale bevolking, belangenorganisaties en overheden komen in de Landschapswerkplaats bij elkaar om samen te werken aan het Groninger landschap. De ideeën van initiatiefnemers en bewoners worden gecombineerd met beleid van overheden dat invloed heeft op het landschap in de provincie. Dit wordt gezamenlijk uitgewerkt in een tekening en concreet plan voor de uitvoering.	Mien Laand	€ 30 mln.	26 maart
Kiekn & Doun en Groningen beleven	Onverharde verbindingen in ere herstellen: hernieuwde en verbonden fiets-, wandel- en ruiterspaden; als onderdeel van de landschapswerkplaats. En deze digitaal ontsluiten.	Mien Laand	€ -	9 juli
Masterplan varen en diepen en maren	Kleinere waterwegen aan elkaar koppelen en weer bevaarbaar maken. Ook lokale ondernemers hierbij betrekken. Combinatie met 'Diepen en maren'.	Mien Laand	€ -	Onder Landschapswerkplaats
't Wad tot stad	Werken aan een aantrekkelijke en groene zone meer ruimte voor biodiversiteit en waterberging, in combinatie met nieuwe innovatieve landbouwmethoden.	Mien Laand	€ -	Onder Landschapswerkplaats
Van Aa naar Zee	Werken aan de kustzone i.c.m. verzilting en klimaatadaptatie met kansen voor vrijetijdseconomie.	Mien Laand	€ -	Onder Landschapswerkplaats
Verbonden biodiversiteit flora fauna en folies	Bewoners en bezoekers kennis laten maken met biodiversiteit en (agrarisch) natuurbeheer. Biodiversiteit versterken in het Groninger landschap.	Mien Laand	€ -	Onder Landschapswerkplaats
Groene longen voor de provincie Groningen	Twee miljoen bomen planten, samen met bewoners, beheerders en gemeenten.	Mien Laand	€ -	Onder Landschapswerkplaats
Bermen komen tot leven	Ecologisch bermbeheer.	Mien Laand	€ -	Onder Landschapswerkplaats
Tiny Forests	Kleine bosjes samen met Groningers (o.a. scholen) neerzetten en vergroten biodiversiteit.	Mien Laand	€ -	Onder Landschapswerkplaats

Projecttitel	Beschrijving	Programmaliijn	Gereserveerd bedrag	Streefdatum indienen (2021)
Oogst van Groningen	Korte ketens voor in Groningen geproduceerde voedsel, op zo'n manier dat producten ook in de winkels/supermarkten in de regio komen.	Mien Laand	€ 3,2 mln.	n.t.b.
Groningen Groen en Duurzaam: AgriFuture	Eerste fase van 2 jaar van een langer lopend project van een aantal jaren gericht op duurzame landbouwtechnieken.	Mien Laand	€ 250.000, -	26 maart
Het nieuwe Groningse groene goud voor iedereen	In 2040 iedereen in Nederland en daarbuiten laten genieten van de zogenaamde Waddenburger. Een Vegetarische burger van in Groningen gekweekte algen.	Mien Laand	€ 250.000, -	9 juli of 13 oktober
Actieplan Weidevogels	Meer broedplaatsen voor weidevogels.	Mien Laand	€ 50.000, -	9 juli
(boeren)Erven, belangrijke stapstenen in de natuur	Vergroten biodiversiteit op erven, samen, door en voor agrariërs.	Mien Laand	€ 50.000, -	26 maart
Roemte!	Nieuwe organisatie die ondernemende maatschappelijke initiatieven faciliteert en versterkt bij het realiseren van huisvesting in erfgoed; door als eigenaar of financier huisvesting te bieden en door (financiële) expertise en ondersteuning te verlenen.	Mit mekoar	€ 22,5 mln.	26 maart
Markante Kultuurhoezen voor iedere ommelander	Een Markant Kultuurhoes is een gevarieerde plek voor cultuur in erfgoed in de provincie; kan gebruik maken van Roemte!.	Mit mekoar	€ 150.000, -	26 maart
Nieuwe Zaaiplaatsen: toekomstwerkplaatsen voor jonge Groningers	Educatieve toekomstwerkplaatsen voor Groningse jongeren om hun mogelijkheden en kansen te ontdekken en benutten.	Mit mekoar	€ 475.000, -	9 juli
ERFGoud en Het Golden Raand Fonds	Initiatiefnemers doen en denken mee met de opzet van Roemte!.	Mit mekoar	€ -	Onder Roemte!
Zo willen wij wonen: woonvormen voor ouderen	Innovatieve woonprojecten voor ouderen en mensen met een kwetsbaarheid.	Mit mekoar	€ 300.000, -	26 maart
Stee(vast) in de regio	Meerdere Stee's realiseren in Groningen waar cultuur, kleinschalig toerisme en sociaal maatschappelijke activiteiten duurzaam worden gerealiseerd d.m.v. onderbouwde exploitatie; kan gebruik maken van Roemte.	Mit mekoar	€ 100.000, -	26 maart

Projecttitel	Beschrijving	Programmalijn	Gereserveerd bedrag	Streefdatum indienen (2021)
Groene Stad Groningen	Groene daken, circulaire materialen en duurzaamheid worden integraal onderdeel van Roemte! Wordt aanvulling voor Roemte! projecten.	Mit mekoar	€ 200.000, -	Onder Roemte!
Een kansrijke generatie: de toekomst van Groningen	Aanvulling/verbreding op het 'Tijd voor Toekomst' aanbod.	Mit mekoar	€ 2 mln.	9 juli
Nieuw Vakmanschap	Samen leren, werken en ondernemen in de provincie Groningen met pilotproject in Stadskanaal.	Mit mekoar	€ 3 mln.	n.t.b.
Kunst in de Zorg	Een alliantie voor kunst in de zorg, gericht op het verbeteren van de kwaliteit van de zorg en van het welzijn van patiënten, bezoekers en personeel.	Mit mekoar	€ 1 mln.	9 juli
Waterstofbanen in de maakindustrie	Het bouwen van een installatie waar 'off-the-grid' goedkope waterstof geproduceerd wordt voor inwoners en MKB'ers.	Mit mekoar	€ 5 mln.	9 juli
Groningen werkt circulair; we maken het zelf wel	Opzetten circulaire keten voor textiel in Provincie Groningen.	Mit mekoar	€ 1,2 mln.	9 juli
Kansen voor Kinderen uit gezinnen in armoede	Armoedebestrijding met een integrale aanpak vanuit alle instanties maar met aandacht voor de individuele behoefte en mogelijkheden van de mensen in armoede.	Mit mekoar	€ 5 mln.	13 oktober
Elk dorp zijn eigen voedseltuin	Een stichting die deze voedseltuinen begeleidt en een subsidieregeling (o.i.d.) voor startende voedseltuinen.	Mit mekoar	€ 400.000, -	26 maart
Filosofie voor elke leerling in Groningen	Voor een provincie Groningen waar ook op de VMBO-scholen filosofie onderwijs gegeven wordt.	Mit mekoar	€ 200.000, -	13 oktober
BurgerHart Groningen	AED's voor burgerhulpverlening om zo sneller te kunnen reanimeren.	Mit mekoar	€ 1 mln.	13 oktober
Route 2040	Een masterclass voor jonge agrariërs zodat zij leren hoe de ideale boer in 2040 boert	Mit mekoar	€ 200.000, -	9 juli
Nu leren wat later is	De aanpak van 'nu leren wat later is' waarbij werkende mensen bij scholen langsgaan ook in Groningen uitrollen.	Mit mekoar	€ 200.000, -	26 maart
Nieuwe democratie in Groningen: 'Steendammen'	Beweging Van Onderop gericht op nieuwe democratie.	Mit mekoar	€ 25.000, -	9 juli

Projecttitel	Beschrijving	Programmalijn	Gereserveerd bedrag	Streefdatum indienen (2021)
Noord-Nederland verbindt Europa	Een succesvolle lobby voor de Nedersaksenlijn (stuk spoor tussen Veendam en Emmen) zodat de politiek besluit dat de spoorlijn wordt aangelegd.	Mit mekoar	€ 25.000, -	26 maart
Revalidatie Expertisecentrum	Een plek waar alle relevante disciplines, bedrijven en instanties onder één dak hulp bieden aan mensen met een niet-aangeboren neurologische aandoening.	Mit mekoar	€ 100.000, -	n.t.b.
Subtotaal			€ 94 mln.	
Reservering voor projecten bij actualisaties en herzieningen Programmaplan			€ 5 mln.	
Uitvoeringskosten Toukomst			€ 1 mln.	
Totaal			€ 100 mln.	

Bijlage 3: Wij zijn Toukomst

Eurydice Wiebrand Evert Karin Bas John Paula Gertjan Geerd Trees Lourens David Date Piet Jan Léon Jorgen Mark Erik Marloes Aize Annet Will Jacqueline Marion Richard Han Henk Jan Kristin Franz Jacqueline Geert Etienne Toine Ton Menno Johan Chari Margo Gerrit Gwenda Oscar Dik Gerard Sharon Jans Maartje Remmelt Hester Mariska Matti Yolanda Richard Peter Wiesje Imma Peter Petra Mark Paul Aaldrik Ronald Wouter Janneke Henk Ingrid Herman Cécile Jacobien Stephan Anke Ursula Rob Eti Paula Marjo Margriet Jaap Roy Melanie Bob Alex Desirée Herman Sarah Lynn Sietske Conja Louis Ronald Evelien Mariska Sandra Richard Thomas Wilma Ronald Evert Merijn Helen Marike Yannick Karin Rhea Pieter Asselien Jan Cisca Valerie Gerrit Alex Geert Gea Harold Christina Marcel Jeroen Kees Ger Cornelis Bernice Frans Tom Jolien Klaas Arfaan David Anneke Fokke Gina Marieke Martin Corrie Arnoud Bryan Nienke Musetta Thomas Piet Jorien Tom Mariëlle Stijn Ester Henk Irene Lisan Tim Liesbeth Timo Renee Lisa Irene Henk Jasper Wouter Fokko André Aukje Carin Martin Janiek David Charlotte Esther Fre Joost Tineke Jacoba Marit Gertjan Jorrit Kai Joris Gerard Nicole Klaas Iris Mark Hendrik Jan Ida Hans Elvira Jan Arjan Janet Niels Bram Marloes Piet Melanie Ietse Gerben Frank Rik Pien Joke Kor Linda Haskia Rob Tom Hendrik Yolanda Inge Jacob Elisa Colette Niels Claire Ron Erik Gerrit Alex Jan Floor Aletta Maaïke Hendri Anke Martine Gert Cigdem Harm Hugo Remco Rinze Wilma Rita Wim Herman Sebo Rob Bouke Matijs Loea Peter Rasha Almar Arnold Sikke-Bart Bollie Wubbo Ben Marrigt Jaap Sjoerdje Paul Jeroen Maarten Corrie Willeke Anne Koos Jolanda Hetty Linde Lotte Jochem Monique Jolanda George Maarten Liesbeth Lukas Margot Henk Cris Maarten Derk Jarmo Niek Luuk Ellen Ellie Reinout Richard Jan Roel Martijn Chris Bianca Han Gerdie Saapke Abel Jeroen Nienke Johan Laura Ron Anouk Myrthe Marja Noémi Ib Mariette Gert Annie Ellen Johannes Olga Rieks Thea Michiel Jaap Robert Marion Irma Peter Rinaldo John Marleen Desirée Ben Jaap Titia Petra Lies Jaap Wenda Henk Marjolein Nanda Sigrid Johan Peter Tineke Peter Douwe Johan Dorien Rens Sijas Joke Anneke Erna Agnes Annelies Gert Ralf Fred Roelof Just Sandra Lianne Ludo Bas Marcel Jan Owen Hans Amanda Miriam Frans Sake Andor Peter Richard Wilma Marleen Janneke Jan Heidi Jolanda Wilbert Hilke Esther Celine Emil Meino Jurian Wim Ruud Yang Soo Adri Petra Ruben Maaïke Daniëlla Mariëtte Bas Anouk Anja Bert Nicole Paul Pepijn Marianne Gert Suzanne Anne-Marie Erik Jaap Jan Maria Jurgen Hans Henk Vincent Michel Tonneke Harold Reina Paul Heidi Selma Pieter Sjouke Alfons Gert Koos Tineke Dick Yerun Engelen Erwin Jeanet Sandra Chantal Gwen Marlojein Margreet Marja Axel Johan Herman Trees Fokko Ina Annette Tessa Eelco Ferry Janny Johan Hein Sebastiaan Wilma Adon Peter Elisabeth Peter Bart Mirjam Walter Gea Trinet Willem Marco Klaas Albert Remco Mariëlle Rachel Ritzo Gregorio Bram Gitte Pascal Johannes Hero Marck David Harm Linda Nienke Justin Mario Kees Marije Bram Miranda Laurens Girbe Dustin Suzan Andrée Bert Karin Thomas Lily Henriette Kelly Harm Marian Christophe Kees Guus Catharina Hugo Inez Jan Iris William Sven Inge Angela Ernst Mariamne Tessa Tanja Linie Christine Eveline Liesbeth Jenny Suzan IJsbrand Peik Pepik Jeroen Marco Peter Simone Freka Piet Gertjan Inge Marja Harry Leontine Renger Tom Marieke Thijs Gré Berend Tamara Jasper Rob Alwin Lisa Aniëla Henk Mathijs Frederic Hugo Angela Riek Mark Mayke Nienke Hans Eunice Suzan Hanjo Meike Peter Alex Egbert Alex Albert Martijn Tineke Sarah Marleen Geja Anja Daniel Tom Germt Dirk Henk Cam Marcel Eddy Hans Sil Heleen Ernst Suzie Marieke Gerard Adil Dik Ria Arianne Ilse Engbert Jeanne Brigitte Henriette Geert Henk Detmer Cris Hendrik Simon Fokko Carola Annelies Arjen Roel Henk Reinout Helle Arjan Monique Letty Hendrik Willy Wieke Patrick Berend Erik Nathalie Albert Pieter Wim Klaas Raymond Tim Richard Carin Ceciel Gert Anja Dirk Ed Marieke Maria Rudy Gerd Marjon Esther Pia Richard Klaas Richard Ymkje Wim Roel Paul Henk Karin Gerda Wim Tineke Dik Kim Mark Martijn Ina Hester Gerrit Albert Jan Patrick Jack Johan Allian Ferdinand Angeli Maaïke Marcel Marjo Joke Hielke

Erika Marten Helga Saskia Annet Willem Chris Frans Jan Patrick Gea Patrick Sigrid Bart Tina Elga Harry Bert Pascak Berend Trees Ronald Sietse Ineke Pattynama Linda Pollien Aafke Wieneke Hanneke Jonah Arjen Dennis Ingeborg Lizette Estelle Pauline Thomas Gijs Isis Jasmijn Betsie Akko Peter Roel Tamar Manon Melissa Sharlien Sjoukje Drewes Rogier Han-Paul Bert Nienke Paul Frank Chris Haga Reny Ewoud Herman Marion Jorian Piet Hein Sander Annemarieke Willem Geert Marlous Merijn Gerrit Erik Marleen Kees Bas Laurens Steven Thorben Hans Theo Mieke Tim Milanda Henk Kristian Petronella Karin Frans Peter Rutger Gea Thijs Allard Jeannette Stefan Dirkco Zwanet Niels Andrea Richard Gerrit Miran Gita Jaap Ilona Peter Fokko Marie-Désirée Hans Léonie Eline Jaci Ronald Jacqueline Geertje Peter Dirk Ali Humarah Gea Jochem Linda Nico Klaas Suzy Ina Niek Jan Hendrikus Sjoerd Gert Harrie Tim Josee Sander Jolanda Daniëlle Maartje Bert Remo Niek Piet Robert Karin Tineke Jelwin Teja Gert Paul Marlous Alltje Ivana Marieke Nicole Iris Micha Mintsje Jolijn Marianne Ben Gerda Joël Evelien Ilona Ernst Ernst Lidia Jetse Remo Diana Katie Hendrik Kees Hellen Jan Rob Marijke Jelte Peter Peter Alona Gerda Astrid Dan Jan Petra Patrick Marga Marianne Peter Djamil Elja Marieke Kees Hilda Pieter Gerrit Margie Hans Marc Gea Jori Frank Hugo Leni Sebes Ria Tineke Jeroen Koos Jacob Steven Ingrid Jet Bettina Rina Marlous Rommert Erwin Henk Fred Siem Edwin Eileen Marcel Willem Jacqueline Marc Jacqueline Henk Piet Reint Anja Ruben Marischa Klaas-Jan Hans Jack Leona Erik Peter Nathaly Marguerite Jaap Stieneke Txell Freddy Heidi Eddy Meindert Jolanda Yotka Bert-Jan Philip Jan Benno Martine Jan Willem Esse Rebecca Heidi Tim Rense Arlette Anneke Nel Patricia Jan Lammert Jan Marcel Waarkunst Nelleke Peter Solvejg Danny Rianne Chris Gert Saskia Peter Manuela Francie Bianca Fred Werner Ellen Han Roger Fedde Jacco Wim Klaas Mariëlle Henk Evanne Rosana Sandra Bart Annelieke Maya Fred Marian Merel Andrew Miranda Sandrina Joel Gerrit Hilda Titia Anja Marja Kim Maaïke Erik Marloes Maaïke Maarten Tessa Elze Bernard Daniele Henk Eugénie Nina Esther Jeu Harm Jaap Xandra Joop Geert-Jan Martin Eddy Albert Karin Cees Bas Henk Nicolette Ineke Joyce Koert Astrid Marleen Joren Caroline Floor Anneke Roelke Margriet Michiel Rinck Ingmar Daan Ype Monique Dijk Geert Wil Erik Frank Erik Henk Carina Dennis Andy Xandra Albert Paulien Geke Monique Wouter Hanneke Heleen Karlien Bartho Ronald Erik Paula Geesje Wiert Petra Marjan Antoinette Sjoerd Nils Nienke Afra Steffen Liselore Guido Johan Jeroen Kirsten Marry Annemarieke Bram Roxana Nick Gea Guido Hendrik Hildegard Pablo Harry Erik Jantine Benno Joan Marten Margriet Jolanda Lex Peter Karlijn Marion Gaeartsje Michiel Mirella Gea Agnes Kor Tineke Marieke Arjen Anneke Marian Kees Joke Wendy Joep Drea Sienneke Hennie Mirjam Ate Mirjam Bert Maaïke Muriël Linn Truida Stien Indy Wim Pepijn Anne Gea Gerlinda Agnes Angelique Jan Dinanda Paul Trinet Gerard Jeroen Selma Eva-Anne Leonard Tonny Wouter Robin Hiska Daphne Heiko Klaas Margriet Willem Martin Katja Erwin Annet Ria Dineke Heleen Peter Simonet Lucas Wouter Joke Lukas Geranda Lisette Agnes Truus Arie Conny James Céline Fokko Benny Ramon Hans Arnoud Volko Francisca Nanette Mandy Madeleine Hidde Jakob Jakob Jenz Marleen Nigel Henk Ellouise Paul Joachim Jolien Daphna Finny Tini Arjen Peter Daniel Ronald Marco Joost Lisette Ester Hent Lotte Bas Reys Arnoud Boelem Marry Peter Gerko Maud Niels Jan Alex Janneke Monique Alwin Willem Els Siep Henk Sanne Bert Phyl Marise Nynke René Sietse Gerwin Stanislav Karla Raymond Kundien Willem Sabine Theo Ans Erwin Klaas Sabine Marita Anje Friso Jasper Jan Rein Lies Erik Robin Evert Colien Jannet Rene Marica Helmi Nynke Roos Truus Martijn Thea Haiko Annelies Bertien André Liedy Bert Meike Maarten Roy Stephan Henk Joyce Lieke Antina Freerk Jan Rommie Kevin Kathy Seline Janneke Rudi Mirjam Fred Irma Sara Berny Henk Theresa John Mariska Remmelt Leonie Yellie Noël Gerdien Tess Muze Hein Ernst Menno Bouke Jacob Rob Hans Paul Detmer Marie-Christine Harm-Arend Harry Herman Redmer Bart Rik Adriaan Loes Gert-Jan Coen Hilde Maartje Harm Freerk Michel Masja Ingeborg Henk Jan Hanneke Brigitte Henriëtte Lucas Charlotte Lianne Johan Feije Anne Henk Henry John Theo Mariette Yasmine Willem Albert Peter Frits Klaas Bert Pascal Vamba Caloe Mark Brenda Teus David Mertijn Janneke Math Trudy Frans Peter Peter Bart Maaïke Tom Kirsten Katja Gert Brenda Harm Huib Erik Jens Rineke Jimke Freek Lies Zola Barbara René Thea Arjen Willemijn Aafke Joery Harry Johannes Gabriëlle Leo Alex Gerrie Sietse

Toukomst:

Bijlage 4: Advies
Toukomstpanel

Download via
Toukomst.nl/advies

Advies
Toukomstpanel

Bijlage 5: Eindrapport Evaluatie Toukomstpanel

Download via toukomst.nl/nieuws/evaluatie-toukomstpanel-geslaagd-democratisch-experiment/

COLOFON

Dit Programmaplan is opgesteld door Team Toukomst - de mensen die zijn verbonden aan het programmabureau van Nationaal Programma Groningen.

Copyright. Voor overname van tekst of foto's is toestemming nodig.

Fotografie

Marieke Kijk in de Vegte

Ontwerp

Dizain

Tekst en redactie

Steenwelle Tekst en Communicatie

Toukomstbeeld

West 8

Team Toukomst

Onder leiding van Johannes Boshuizen (Nationaal Programma Groningen)

Meer informatie op www.toukomst.nl en www.nationaalprogrammagoningen.nl

